ISSN 1891-8859

Årgang 19 nr. 1
Mars 2014

BUDSTIKKA

Norsk Posthistorisk Selskap

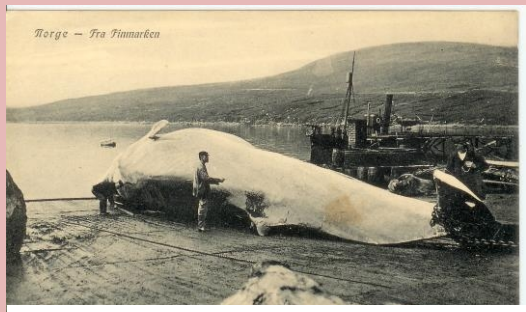

Et nasjonsbyggende erverv, sidene 8-13

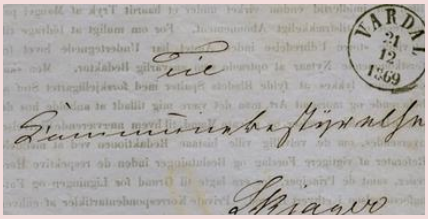

Erik Lunde gikk på oppdagelsesreise i egne gjemmer. Han utfordrer oss alle om å gjøre som ham; på side 19.

Dette er ikke en postuniform - men aktuell for en av aktørene i Egil H. Thomassens posthistorie på sidene **15-17**

NORDIA 2014

Side 18

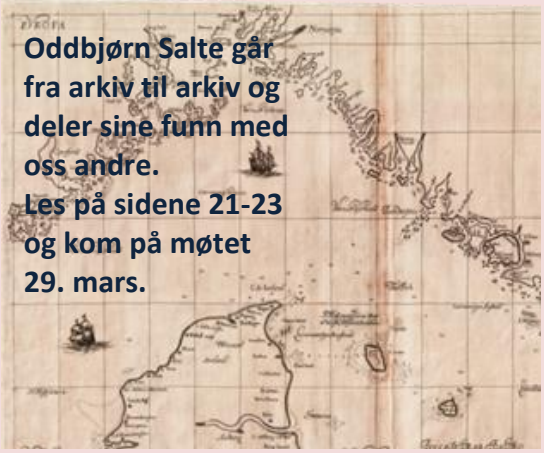

Oddbjørn Salte går fra arkiv til arkiv og deler sine funn med oss andre. Les på sidene 21-23 og kom på møtet 29. mars.

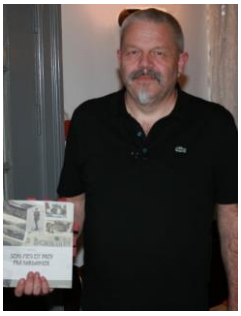

De som ikke kom på møtet 25.1.2014, gikk glipp av Arne Eriksen.

Les referat på side 6.

I dette nummer:

Noen linjer fra redaktøren 2
Søknad til Dr. Gelleins Minnefond 2
Oss nordister imellom 2
Lederens hjørne 3
Styrets årsberetning 2013 4
Innkalling til årsmøte NPS 5
Regnskap 2013/Budsjett 2014 5
Referat fra medlemsmøter 30. nov 2013 og 25. jan 2014 6
Trond Schumacher: Av hvalfangstens historie i Finnmark 8
Svend Foyn i nyere norsk posthistorie 13
Harry Snarvold: Mottaksgebyr 14
Odd Arve Kvinnesland: Tanaruten og den første postekspeditør 14
Egil H Thomassen: – på vei til Christiansand 15
Jay Smith: Handel og vandel 17
Finn Bjørke: Prefilbrev til Eda Glasbrug 18
Erik Lunde: Kristians Amtstidende 19
Knut J. Buskum: Et artig brev til Kjøbenhavn, ettersendt til England 20
Oddbjørn Salte: Christian VI og ekstra-posten over Skagerak 1733 21
Viktige venner av NPS 24

NORSK POSTHISTORISK 19 19/2 77 SELSKAP

Lørdag 29. mars 2014 årsmøte etterfulgt av medlemsmøte

Oddbjørn Salte: Dykk i arkivet - arkivstudier og Jens Schanche

Høstens møtedager: 20.9. og 15.11.

Møtene holdes i nye lokaler i 2. etasje, "Anton B." over

Kafé Asylet

Grønland 28, 0188 Oslo kl. 13.00

Mat og drikke: tradisjonelt opplegg

Budstikka

utkommer i 2014 med fire nummer og sendes til medlemmene i NPS.

Ettertrykk tillatt for originalstoff hvis kilde oppgis (men ikke stoff merket med ©).

Ansvarlig redaktør:
Per Erik Knudsen
Ullern allé 123, 0381 OSLO
Tlf.: 0047 2250 1349
E-post: budstikka@posthistorisk.no
per.erik.knudsen@getmail.no

Norsk Posthistorisk Selskap
Adr.: Postboks 4369, Nydalen
0402 OSLO, Bankgiro: 0540 08 40395
Hjemmeside: www.posthistorisk.no

Leder: Trond Schumacher
Holmendammen Terrasse 22, 0773 OSLO
E-post: trond.schumacher@bio.uio.no

Nestleder: Øivind Rojahn Karlsen
Maries vei 12, 3610 KONGSBERG
E-post: oivindrk@online.no

Sekretær: Arvid Løhre,
Lurudveien 28 K,
2020 SKEDSMOKORSET
E-post: arvid@online.no

Kasserer: Gunnar Melbøe
Betzy Kjeldsbergs vei 26 E, 0486 OSLO
E-post: gmelboee@online.no

Styremedlem: Henning J. Mathiassen
Revefaret 69, 3033 DRAMMEN
E-post: henning.j.mathiassen@ebnett.no

Varamedlemmer:
Arne Thune-Larsen
Melumveien 7, 0751 OSLO
E-post: arne1@getmail.no

Knut Arveng
Jonas Reins gt.2., 0360 Oslo
E-post: knut.arveng@getmail.no

Noen linjer fra redaktøren:

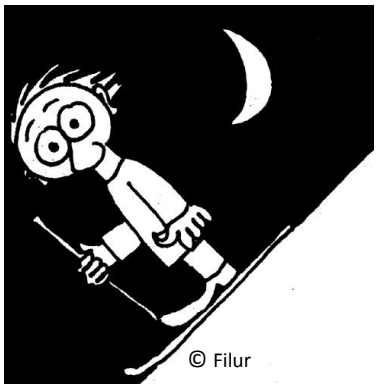
© Filur

Man kunne kalle det et luksusproblem, at redaktøren denne gangen har fått mer stoff enn det er blitt plass til i Budstikka. Jeg er glad for å ha reserve til bruk i neste nummer.

"Problemet" for meg er at stoff kommer uregelmessig. Jeg ønsker meg *alltid* stoff til kommende utgaver. Noe stoff egner seg like godt eller enda bedre på hjemmesiden vår. Jeg er glad for at jeg med god samvittighet kan formidle noe dit. Av og til egner seg stoff til både Budstikka og www.posthistorisk.no. Oddbjørn Salte har gitt oss et godt eksempel. Artikkelen på sidene 21-23 er introduksjon *til dokumentasjon på hjemmesiden*. Eksklusivt for NPS-medlemmer. Budstikka er medlemsblad; hjemmesiden mer offentlig tilgjengelig.

Dette nummer av Budstikka bringer mye foreningsstoff, snart årsmøte! NPS er *ikke* et selskap det går utfor bakke med. Man skal ikke tolke min venn *filurs* illustrasjon slik. Den er med for å vise at *redaktøren* ikke (lenger) føler seg egnet for skigåing og at jeg heller bruker tiden til innendørssysler - som når mine hobbyområder trenger pleie. Uansett skiføre eller skliføre. Budstikka er også en hobby! *Per Erik*

Dr. Per Gelleins Minnefond, - søknadsfrist for tildelinger i 2014.

Norsk Posthistorisk Selskap forvalter et fond som har til formål å støtte publikasjon av norsk posthistorie. Avkastningen av fondet skal utdeles i forbindelse med Norsk Posthistorisk Selskaps årsmøter, i år vil det si den 29. mars 2014. Ved tildeling skal medlemmer av Norsk Posthistorisk Selskap eller publikasjoner som utgis av Selskapet være fortrinnsberettiget, men det er ikke et krav. Er du ikke medlem, kan du dermed likevel søke. Tildelinger fra Dr. Per Gelleins Minnefond skal fortrinnsvis skje – *"til publikasjon av artikler og skrifter som vedrører norsk posthistorie, eller til spesielle forskningsformål innen norsk posthistorie."* Dermed favner statuttene ganske vidt, og alle søknader vil bli grundig vurdert.

Send søknaden til Norsk Posthistorisk Selskap, Postboks 4369 Nydalen, 0402 OSLO, eller direkte pr. e-post til et av fondsstyrets medlemmer:

Trond Schumacher (fondsstyrets formann): **trond.schumacher@bio.uio.no**
Arvid Løhre (sekretær): **arvid@online.no**
Ivar Sundsbø: **IV-SU@online.no**

Oss nordister imellom.

Til venstre logoen for dette tiårets kanskje fremste frimerkeutstilling i Norge. Godt symbolisert av fem nordiske flagg. Noen av oss synes kanskje at det er litt stusslig at Færøyene, Grønland og Åland ikke er representert. Men ser vi stort på det, inngår disse i riksfellesskap med Danmark og Finland. Til høyre en noe eldre logo, en rekonstruksjon av det mange mener at var symbol for felleskapet vi omtaler som Kalmarunionen.

Alle land *vi* kaller *Norden* inngikk i Kalmarunionen. Realpolitisk opphørte den unionen i 1523. I Norge har vi fobier mot unioner; vi markerer i år 200-åsjubileet for at vi som en følge av Napoleonskrigene fikk norske grunnlover våren og høsten 1814. Vi feirer kanskje *ikke* at vi gikk fra en union, en rest av Kalmarunionen, med Danmark til en ny union med Sverige. Ved en frimerkeutstilling i 2005 markerte vi samlere at unionen med Sverige sluttet hundre år før det. Mye god posthistorie skaptes under disse unionene. Men få av oss, om noen, kan ha brev fra tiden før 1523. Spennende posthistorie skapes også ofte under konflikter. Historie som passer "sånne som oss" i Norden. Uten dype konflikter, med samarbeid, også blant filatelister.

PEK

ISSN 1891-8859

Lederens hjørne :

Norsk Posthistorisk Selskap forvalter et fond som har som formål å støtte

"publikasjon av artikler og skrifter som vedrører norsk posthistorie, eller til spesielle forskningsformål innen norsk posthistorie".

Jeg snakker om **Dr. Per Gelleins minnefond**. Forsknings- og skrivelysten har vært upåklagelig hos enkelte av våre medlemmer de seneste årene og hvert år deles det ut mellom 10 og 15 tusen kroner fra fondet for å støtte opp om formålet.

Det er en stor glede for Selskapet å kunne bidra med en liten skjerv til de mange posthistoriske arbeidene og initiativene rundt om i landet. Bidragene fra fondet har neppe vært avgjørende for resultatet, men likevel tror jeg de har vært viktig for dem det gjelder. Mer enn 'penger i kassa', handler det om anerkjennelse og at arbeidet blir lagt merke til og verdsatt.

Mange som har fått støtte opp gjennom årene har forsket på fakta-orientert posthistorisk tematikk og innsamling av fylkesvise stempeloversikter. Dette har vært og er fortsatt kjærkomne bidrag til oss samlere, og helt nødvendig litteratur i jakten på brev og stempler. Men samtidig med dette har en ny type tematikk og måte å fremstille posthistorien på fått anledning til å blomstre i det posthistoriske miljøet. Jeg tenker på de mange artikler og bøker de seneste årene, hvor historien og lokalhistorien i større grad enn tidligere, knyttes opp mot posthistorien. Dette har gitt viktige tilskudd til den posthistoriske litteraturen.

Vi som i øyeblikket styrer Selskapet er svært glade for også å 'ha råd til' å støtte denne type arbeider med beskjedne midler fra Dr. Gelleins minnefond.

Denne "nye" posthistoriske litteraturen skaper interesse også utover dem som er opptatt av tradisjonell filateli. Selskapet har fått flere nye medlemmer de seneste årene som nettopp knytter sin posthistoriske interesse opp mot hjemstedets historie, hva angår tilbud, forutsetninger og særegenheter i forbindelse med postkommunikasjonen på hjemstedet. Det blir det god litteratur ut av! Jeg benytter her anledningen til å ønske alle de nye bidragsyterne og medlemmene hjertelig velkomne i Selskapet!

På medlemsmøtet i januar hadde vi besøk av en av foregangsmennene innen denne posthistoriske litteratursjangeren. ***Arne Eriksen***, flybåren fra Bergen for anledningen, holdt bokstavelig talt forsamlingen på 30 medlemmer fjetret med sitt foredrag og ekstrakter fra sin siste bok, ***Send meg eit brev frå Hardanger***.

Hvem kunne vite, uten å ha lest boken på forhånd, at det mellom permene også finns avsnitt om turisttrafikken nordover og poste restante tjenesten i Christiania rundt århundreskiftet (jeg snakker selvfølgelig om overgangen til det 20de århundre); at boken i sin tematikk går langt utover en nøktern fremstilling av posthistorien og historien rundt postale tjenester i Hardanger. Om dette veivalget og bokens innhold er det bare en mening: dette ble dønn bra, Arne!

Vi i NPS kan bare håpe på at det kommer flere bidrag, og søknader til Dr. Per Gelleins minnefond, fra den kanten.

I april fyller vårt æresmedlem ***Harry Snarvold*** 90 år. Harry er ikke bare en av stifterne av selskapet; han var også en av driverne som Selskapet trengte for å komme i gang med sitt formål og sine aktiviteter.

Harry har på alle måter fulgt opp og oppfylt alle kjerneaktivitetene for medlemskap i Selskapet. Han har vært styreformann, skribent, forfatter og utgiver av posthistorisk litteratur. Gjennom årtier også en flittig utstiller av en rekke posthistoriske og filatelistiske eksponater.

Også i dette nummeret av Budstikka har Harry innlegg. At eksponatene hans har oppnådd høye nasjonale og internasjonale utmerkelser, er det unødvendig å minne medlemmene om. **Takk skal du ha, Harry**, for de mange bidragene til den norske og internasjonale posthistorien!

Vi ønsker deg alt godt på selve dagen og i årene som kommer!

Styret i Selskapet er svært fornøyd med det arbeidet som gjøres av redaktør og medlemmer av Selskapet for at medlemsbladet vårt - Budstikka - skal være presentabelt og ha et innhold som tjener formålet. Nå ønsker vi å teste ut om dommerne på våre nordiske utstillinger er enige med oss. Vi tar derfor sjansen på å sende en hel årgang av Budstikka til bedømmelse i litteraturklassen under Nordia 2014 på Lillestrøm. Det blir spennende, uansett resultat. Et interessant "eksperiment", uansett.

Med ønske om en fortsatt snøtung vinter, *Trond*

Neida, *ikke* fra et NPS-møte..

Servitøren Narve Nilsen slapp monokkelen i pilsen. Gjesten hikket, dypt beveget: Jeg har fått et glass for meget!

Valgkomiteen innstilling til årsmøtet, 29. mars 2014:

Følgende ble valgt for to år i 2013, og står derfor normalt ikke på valg: Øivind Rojahn Karlsen (konstituert som nestleder) og Gunnar Melbøe (konstituert som kasserer).

Leder: Trond Schumacher. Gjenvalg, 1 år.

Styremedlemmer: Arvid Løhre (konstituert som sekretær) og **Henning J. Mathiassen. Gjenvalg, 2 år.**

Varamedlemmer: Arne Thune-Larsen, Knut Arveng. Gjenvalg, 1 år.

Revisor: Peer-Christian Ånensen. Gjenvalg, 1 år.

Styret for Dr Per Gelleins minnefond: I tillegg til lederen av NPS, to medlemmer for 1 år: Ivar Sundsbø og Arvid Løhre. Gjenvalg.

ÅRSMELDING FOR Organisasjonsnummer: 992 484 969 NORSK POSTHISTORISK SELSKAP 2013

Styret i NPS har i 2013 (etter årsmøtet) bestått av Trond Schumacher (leder), Øivind Rojahn Karlsen (nestleder), Gunnar Melbøe (kasserer), Arvid Løhre (sekretær), Henning J. Mathiassen (styremedlem) og Arne Thune-Larsen og Knut Arveng (varamedlemmer). Henning J. Mathiassen har vært selskapets web-redaktør og Per Erik Knudsen har vært redaktør av Budstikka.

MØTER

I 2013 er avholdt 4 medlemsmøter, 4 styremøter, og 2 åpne møter. Mellom styremøtene holder styret kontakten pr. e-post.

- Medlemsmøte 2. februar 2013. Møtets hovedpost var: «*Havaripost. Berget post fra havarerte fly.*» ved Knut Arveng.
- Årsmøte og medlemsmøte 13. april 2013. Hovedpost på medlemsmøtet etter årsmøtet var: «*Narvik i krig 1940-45*» ved Gunnar Melbøe.
- Åpent møte under Norsk Filatelistforbunds landsmøte i Stavanger, 2. juni 2013: «*Posten i Flora*» ved Bjarte Sindre.
- Medlemsmøte 21. september 2013. Møtets hovedpost var: «*Flygeblad over Norge*» ved Egil Hennum Thomassen.
- Åpent møte under utstillingen Frefil 2013 i Fredrikstad, 5. oktober 2013: «*Poststemplene i Fredrikstad*» ved Bjørn Myhre.
- Medlemsmøte 30. november 2013. Møtets hovedpost var: «*Poststeder i Numedal*» ved Jan B. Andreassen.

De ordinære møtene er blitt avholdt i Kafé Asylet, Grønland 28 i Oslo i lokalet «Elias Kremmer». Det har vært et ønske fra medlemmene om et større møtelokale, og møtet 30. november ble avholdt i lokalet «Anton B». Styret har fått positive tilbakemeldinger på dette, og har inngått avtale om bruk av «Anton B» til møtene i 1. halvår 2014.

MEDLEMMER

Ved årsskiftet hadde NPS 160 ordinære medlemmer, 5 innbudte og 6 æresmedlemmer. Selskapet fikk 4 nye medlemmer i 2013.

Æresmedlemmer er: Harry Snarvold, Tore Gjelsvik, Arne Thune-Larsen, Olga Ellis, Ivar Sundsbø og Wilfred Wasenden.

UTSTILLINGER OG DOMMERAKTIVITETER

Medlemmer av NPS har i 2013 deltatt og høstet heder og ære ved utstillinger på alle nivåer; 3 internasjonale (Australia 2013, Bangkok 2013 og Brasiliana 2013), 1 nordisk (Nordia 2013), 2 kombinert nasjonale og regionale (Rogaland 2013 og Frefil/Frereg 2013) og 1 regional (Varanger 2013) utstilling.

Medlemmer har også hatt dommeroppdrag ved Australia 2013, de nasjonale og regionale utstillingene.

ØKONOMI

Selskapets økonomi er som tidligere god. Medlemskontingenten for 2013 ble på årsmøtet i 2012 vedtatt økt med 50 kr til 350 kr for å tilpasse økonomien til noe økte utgifter som følge av leiekostnader for møtelokalene.

På årsmøtet i 2013 kom det benkeforslag på en ytterligere økning av medlemskontingenten med 50 kr til 400 kr, noe som ble vedtatt med knapt flertall. Når vi heretter har avtale om bruk av «Anton B», vil vi slippe leiekostnader. Forutsetningen er at vi ikke lenger får dispensasjon for medbrakte drikkevarer, men at møtedeltakerne handler alt direkte fra baren til Kafé Asylet, og at NPS som tidligere kjøper lapskausen der.

DR. PER GELLEINS MINNEFOND

Dr. Per Gelleins Minnefond er opprettet ved en gave fra fru Laura Gellein den 17.11.1984 på kr 100.000. Fondet er i 2005 og 2013 styrket med gaver fra tre av våre medlemmer på til sammen kr 66.500.

I forbindelse med årsmøtet i Norsk Posthistorisk Selskap, 13.4.2013, ble det utdelt kr 9.000 fra Dr. Per Gelleins Minnefond til fire prosjekter fordelt slik:

- **Oddbjørn Salte**, kr 3.000,- til dekning av utgifter i forbindelse med hans posthistoriske prosjekt: «Transkripsjon av Jens Schanches rapporter fra 1754.»
- **Arne Eriksen**, kr 1.000,- til bokprosjektet «Brevet frå Granvinssmeden og andre postale forteljingar frå Hardanger» (arbeidstittel).
- **Bjørn Muggerud v/ Krigs- og Feltpostforeningen (KFF),** kr 2.000,- til bokprosjektet «Reidun og Kvarstad-kvinnene internert 1942-44» (arbeidstittel).
- **Odd Arve Kvinnesland v/ Norsk Skipsposthistorisk Forening (NSPF),** kr 3.000,- til nytrykk av James Pedersens bilag til dampskipsfartskomitéens innstilling i 1916: «Om statens dampskibsfart.»

Etter tildelingen i 2013 gjensto om lag kr 10.000 av de frie midlene. Rentenivået i Norge er lavt, og alle signaler tyder på at det fortsetter slik. I 2014 er det 30 år siden fondet ble opprettet, og i rapporten for 2013 ble det pekt på at det kan være en passende anledning for Selskapet til å treffe tiltak for å styrke fondet. Dette fikk den gledelige konsekvens at to medlemmer spontant donerte i alt kr. 16.500 til Fondet rett før årsskiftet.

BUDSTIKKA

Budstikka utkom med 4 utgaver i 2013. Styret er meget godt fornøyd med arbeidet vår redaktør Per Erik Knudsen gjør med layout og stoffvalg. Stofftilgangen har vært god, men det er fortsatt behov for flere skribenter med små og store bidrag. Det posthistoriske stoffet i Budstikka blir godt mottatt av lesere i og utenfor Selskapet, og styret mottar positive tilbakemeldinger fra inn- og utland. Én av artiklene ble valgt ut til «*Filatelistisk Årbok*» i 2013.

HJEMMESIDEN

Hjemmesiden fungerer i dag primært som et hjelpemiddel for kommunikasjon med medlemmer og interesserte, samt som et elektronisk arkiv for artikler og dokumenter. Det er ønskelig å publisere korte artikler om ulike posthistoriske emner, men tilgangen på denne typen bidrag er fortsatt begrenset. For 2014 er det derfor et mål å dykke ned i arkivet etter eldre artikler fra Budstikka og publisere disse på hjemmesiden. En videre utvikling av nettstedet **posthistorisk.no** er avhengig av at medlemmene engasjerer seg og gir tilbakemeldinger og stoff til web-redaktøren.

Vi takker alle som har bidratt i 2013, enten på møtene, i Budstikka eller på hjemmesiden "posthistorisk.no".

Styret i NPS, 25. januar 2014.

Norsk Posthistorisk Selskap

	2013 Regnskap	2012 Regnskap	2013 Budsjett	2014 Budsjett
Kontingenter	54 180	50 645	56 000	60 000
Donasjonsauksjon	3 360	1 725	2 000	3 000
Annonser Budstikka	10 000	10 000	10 000	10 000
Andre inntekter	3 298	2 267	2 000	2 000
Renteinntekt	5 142	5 413	5 000	5 000
Sum Inntekter	**75 980**	**70 050**	**75 000**	**80 000**
Medlemsmøter – bevertning, foredragsholdere	27 354	21 762	28 000	30 000
Budstikka - trykk og distribusjon	43 561	42 558	43 000	45 000
Utvikling/drift internettsider	1 229	1 229	1 500	2 000
Andre kostnader	2 368	3 322	2 500	3 000
Sum kostnader	**74 512**	**68 871**	**75 000**	**80 000**
Resultat	**1 468**	**1 179**	**0**	**0**

Eiendeler		
Bankinnskudd	201 666	166 417
Fordringer	0	0
Sum eiendeler	**201 666**	**166 417**
Gjeld og egenkapital		
Forskudsbetalt kontingent	34 431	650
Egenkapital	167 235	165 767
Sum gjeld og egenkapital	**201 666**	**166 417**

Oslo, 31. januar 2014

Trond Schumacher (s) leder — Øivind Rojahn Karlsen (s) nestleder — Gunnar Melbøe (s) kasserer

Arvid Løhre (s) sekretær — Henning J. Mathiassen styremedl

Dr. Per Gelleins Minnefond

	2013 Regnskap	2012 Regnskap
Resultatregnskap		
Renteinntekt	3 196	3 580
Mottatte donasjoner	16.400	0
Utdelinger	-9 000	-8 000
Overskudd/(Underskudd)	**10 696**	**-4 420**
Eiendeler		
Bankinnskudd	129 963	119 367
Sum eiendeler	**129 963**	**119 367**
Grunnkapital (uangripelig)	100 000	100 000
Fri kapital	29 963	19 367
Fondets egenkapital	**129 963**	**119 367**

Oslo, 31. januar 2014

Trond Schumacher (s) — Ivar Sundsbø (s) — Arvid Løhre (s)

INNKALLING TIL ÅRSMØTE I NORSK POSTHISTORISK SELSKAP

lørdag 29. mars 2014 kl. 1300 i "Anton B", Kafé Asylet, Grønland 28, 0188 OSLO.

SAKSLISTE:

1) **Konstituering**.
   a) Godkjennelse av innkalling.
   b) Valg av dirigent og sekretær.
   c) Valg av to medlemmer til å underskrive protokollen.
2) **Styrets årsmelding**.
3) **Rapport fra Dr. Per Gelleins Minnefond**.
4) **Regnskap**.
5) **Fastsettelse av kontingent for 2015**.
6) **Budsjettforslag 2014.**
7) **Valg**:
   Leder (1 år),
   2 styremedlemmer (2 år),
   2 varamedlemmer (1 år),
   revisor (1 år),
   2 styremedlemmer i Dr. Per Gelleins minnefond (i tillegg til leder av NPS) (1 år)
   samt valgkomité.

   (Valgkomiteens innstilling i Budstikka nr. 1, side 3)

ORDINÆRT MEDLEMSMØTE etter årsmøtet:

Oddbjørn Salte : Dykk i arkivet - arkivstudier og Jens Schanche

Husk også å besøke NPS hjemmeside: ww.posthistorisk.no

REFERAT FRA MEDLEMSMØTET 30. 11. 2013

Nytt og større møterom

Endelig fikk vi brukbar plass! Vi var kommet til «***Anton B***.», som også hører til Kafé Asylet, tvers over gangen for vårt forrige møte-lokale. Hvis noen av leserne lurer på hvem denne Anton B. var, så er det snakk om *Anthon Bernhard Elias Nilsen* (1855-1936), stortingsmann med mange tillitsverv. Han var også forfatter under pseudonymet *Elias Kræmmer*, som da igjen var navnet til vårt *forrige* møtelokale.

Nytt møtelokale medførte noen endringer, og *Trond Schumacher* måtte helt i starten heve stemmen for å opplyse det vesentlige: Det ble åpnet en bar klokka 13:00 i 2. etasje bare for oss, og der fikk vi kjøpt alt fra Aass juleøl og akevitt til sjåførvennlige leskedrikker. Men prisene var fra nå av usubsidierte. Dette la ingen demper på kjøpe-lysten, og Kafé Asylet skal ha vært godt fornøyd med salget da dagen var over. Lokalet er allerede bestilt til vårsesongen, men vi vil dermed helt sikkert bli møtt med velvilje når vi skal be om avtale for 2. halvår. Da Trond noe senere tok ordet og åpnet møtet offisielt, bifalt medlemmene flyttingen med applaus!

Så ble vårprogrammet gjennomgått, men vi skal ikke gjenta det her.

Styrking av Gelleins minnefond

I rapporten fra Gelleins minnefond ved tildelingene i 2013, ble det pekt på at rentenivået i Norge fortsatt var lavt, og at utsiktene framover tyder på at det fortsetter slik. Komiteen har hele tiden valgt å utdele et større beløp enn renteinntektene skulle tilsi, inntil man nå nærmer seg den urørlige delen av kapitalen. I 2014 er det 30 år siden fondet ble opprettet. Trond sa at det kunne være en passende anledning for Selskapet til å se på mulighetene for å styrke fondet. Og han kom vel også nærmest med en oppfordring til frivillige donasjoner, hvis noen som kunne tenke seg det.

At dette skulle få slike umiddelbare og positive reaksjoner, var det ingen i styret som hadde tenkt seg på forhånd! *Tore Berg* sa at han godt kunne starte en slags kronerulling, og han ville personlig bidra med et beløp i størrelsesorden 1.000 til 1.500 kroner!

Klaas S. Biermann tok da ordet, og sa at utgivelse av litteratur og publikasjon av forskning var viktig for alle som arbeidet med posthistorie, og han personlig ville støtte formålet med kr.15.000!

Spontan applaus for begge! Vi kan legge til at i 2005 mottok NPS en anonym gave på 50.000 kroner, som styret stod fritt til å disponere. Den gaven ble som kjent brukt til å styrke Gelleins fond, og har gjennom ti år gitt et vesentlig bidrag til at vi har kunnet opprettholde nivået på tildelingene. Nå har vi fått betydelige donasjoner fra to navngitte medlemmer. Hvis det er noen som ønsker å bidra ved å gi et beløp anonymt, vil dette selvfølgelig bli respektert slik som i 2005.

Nye medlemmer

Fire av forslagene på nye medlemmer, sirkulert gjennom Budstikka nr. 4, 2013, var ikke tidligere referert på noe møte. De vil bli tilskrevet i løpet av desember med tilbud om medlemskap.

Kontingenten 2014

Kasserer Gunnar tok ordet og innrømmet at han hadde gjort en feil. Det var sendt ut giroer med beløp kr. 350 i stedet for kr. 400, som var blitt vedtatt etter benkeforslag på årsmøtet. Han ba medlemmene endre beløpet eller eventuelt etterbetale kr. 50.

Takk til foredragsholderen Jan B. Andreassen

Øyvind Midtlid og Arne Korshavn I dyp samtale.

Henning J. Mathiassen registrerer auksjonsobjekter.

Uten mat og drikke ... ? (Lapskaus og Aass juleøl)

Bjørn Erik Rasmussen og Øistein Haugen ser om de finner "gull".

Trond Schumacher og Gunnar Melbøe holdt auksjonen i gang.

Møtets hovedpost

«Poststeder i Numedal» ved Jan B. Andreassen.

Numedal omfatter kommunene Nore og Uvdal, Rollag samt Flesberg, alle i Buskerud fylke, og foredragsholderen tok for seg post-stedene i tur og orden. Jan opplyste at ingen av de eldste poståpneriene i området ble tildelt stempel ved opprettelsen. Han viste flere eksempler på sendinger med håndskrevne stedsnavn, men *Dagalid*, det manglet han. Det er heller ikke registrert noen, selv om poståpneriet var uten stempel fra opprettelsen i 1884 og i tre år framover. Dagali, som mistet «d»-en i 1921, ble senere overført til Hol kommune.

Jan presenterte en interessant historie om postmannen Eivind Bakkane, født i 1866, som førte posten over fjellet mellom Dagali og Uvdal. Da han mistet jobben i 1925, fikk han et noe spesielt forslag så han skulle klare seg økonomisk. Kanskje får vi et stykke om dette i Budstikka?

(Red. anm.: Kommer i Budstikka nr. 2.)

Vi fikk presentert mange interessante poenger og pussige detaljer fra posthistorien i Numedal. Noe kjenner vi igjen som parallelle historier fra andre distrikter, stempler med gammel navneform som blir brukt lenge etter offisiell navneendring, brevhus med kontor i stua, og så videre.

Til slutt fortalte han litt om Numedalsbanen, før det ble åpnet for spørsmål. Under foredraget ble det nevnt at Noreanlegget ble åpnet som feltpoståpneri i 1921, selv om det ikke hadde militær tilknytning. Peer-Christian kommenterte at det ikke var uvanlig med sivile feltpoststeder av midlertidig karakter. Til slutt en tradisjonell takk, overlevert av Trond.

Posthistorisk lapskaus ble servert cirka ti på tre. Barkapasiteten var tilstrekkelig så medlemmene fikk kjøpt det de trengte av drikke. Selskapets skål for de 28 medlemmene til stede kl. 15:00, de øvrige medlemmene ble hilst kl. 15:05 og for «Posten, som den engang var», ble det skålt kl. 15:10.

Medlemmenes 5 min. blir referert på sidene 6 og 20

Spontanauksjonen

På møtene tidligere har man erfart at en stor gruppe forsvinner når auksjonen begynner. Denne gang var det bare 3 av 28 som forsvant, kanskje fordi alle bekvemmeligheter og tilbud var nær for hånden? Auksjonen startet klokka 15:27. En del litteratur gikk til fornuftige priser. Jeg kan nevne noe. *Snarvolds* «**Norske brevportotakster til utlandet 1743-1855**» (1999) gikk for 260 kr.; Innbundet eksemplar av **Berrums posthistorie bind 1 (1647-1719),** ex. «Postskolen», gikk for 350 kr. Den svenske «**Vad kostade brevet? En bok om inrikes brevportot genom tiderna.»** (1975) av *Sven Carling* gikk for 200 kr.*Ole Maintz' og Kurt Hansens* «**Skibspost til og fra Danmark i midten af 1800-tallet**» (1996) gikk for 220 kr.

Til slutt ble det sagt at noen ønsket å ha et romjulstreff på Kafé Asylet, mandag 30. desember, fra 15-tiden og utover. Og det ble gjennomført. Vi som kom hadde det hyggelig, pratet, spiste og drakk. Det var ikke mange folk ute på kafé i Oslo lille nyttårsaften, og vi hadde det innerste rommet i kaféen praktisk talt for oss selv. Og både Drammen, Austmarka og Skedsmokorset var representert, så det var langt fra et rent Oslo-treff. Tradisjonen med tirsdagene i Oslo på sommeren har fått en slags parallell i romjula, annet år på rad.

Arvid

REFERAT FRA MEDLEMSMØTET 25. 1. 2014

Åpning

Det var 28 medlemmer til stede. Årets første møte startet med heftig prat og hyggelige gjensyn i lokalet «Anton B.» tilhørende Kafé Asylet. Trond åpnet møtet klokka 13:20. Møtedatoene i høst er fastsatt til 20. september og 15. november.

Neste nummer av Budstikka er planlagt utsendt i løpet av februar. Redaktøren etterlyste stoff, selv om vi oppfattet at det meste var klart til nr. 1 og mye var på plass til nr. 2. Men nr. 3, som er planlagt til september, har mye ledig plass, – spesielt fordi dette nummeret normalt ikke vil inneholde møtereferater!

Det ble minnet om kontingenten, særlig viktig siden giroen dessverre ble sendt ut med feil beløp. Har du bare betalt 350 kr for 2014, er det med andre ord 50 kr for lite! Kassereren imøteser noen etterbetalinger.

Trond kunne ønske to medlemmer spesielt velkommen. Det ene var Terje Ørehagen, medlem i syv år men første gang til stede på ordinært medlemsmøte. Og så var det selvfølgelig en velkomsthilsen til ansvarlig for møtets hovedpost, Arne Eriksen.

Trond trakk også fram Harald Hallstensen, som fylte 75 år 27. desember i fjor, og hadde omtale med bilde i Aftenposten der også medlemskap i NPS ble nevnt. Applaus til ham!

Vårt æresmedlem og stifter av Selskapet, Harry Snarvold, fyller 90 år i april, og vil få særskilt oppmerksomhet fra oss i den anledningen.

Bent Johnsen ble minnet

Ildsjelen og stifteren av Grenseforeningen, vårt medlem Bent H. Johnsen, døde juleaften 2013, nesten 83 år gammel. Ivar Sundsbø og Jan Isaksen hadde vært til stede i begravelsen. Ivar kom med noen minneord, og forsamlingen hedret minnet etter Bent H. Johnsen med å reise seg til ett minutts stillhet.

Møtets hovedpost

«***Send meg eit brev frå Hardanger***» ved Arne Eriksen.

Arne Eriksen har vært medlem av Selskapet i fem år. Han startet med å takke for invitasjonen til møtet, og for støtten han hadde mottatt fra Gelleins minnefond. Og støtten hadde gått til boka med tittel som nevnt ovenfor, utgitt på Kapabel forlag i fjor. Trond sa i sin innledning at han hadde lest boka fra perm til perm i løpet av en helg. Referenten skjønner hva han mente, jeg ble sittende først på toget og så på bussen hjem fra møtet og leste, jeg også. Det er en slik bok. Du klarer ikke å legge den fra deg.

Jeg mener bestemt det er første gang en foredragsholder i Selskapet har åpnet med en sangstrofe, skal vi la det være et krav, heretter? Deretter fortalte om sin postale bakgrunn, men det står også i boka. Det meste av det jeg kan referere fra foredraget er uansett bedre fortalt av forfatteren selv, så jeg sakser litt fra bakerste perm:

– *«Trur du at denne boka handlar om poststader og post-ruter – eller frimerke og stempel? Å ja då – det gjer ho, men Arne Eriksen argumenterer for at dei posthistoriske spørs-måla går djupare enn som så. Dei har til dømes å gjera med den gamle kona i Hardanger som sjølv ville lesa breva frå sonen i Amerika. Difor måtte ho læra seg å lesa. Utan slik kunnskap var det uråd å delta aktivt og personleg i den nye postale fellesskapen som utvikla seg på 1800-talet. Dette er og historia om kva som skjer når ein godt vaksen frimerke-samlar tilfeldig snublar over ei øskje med gamle fuktskada brev. Ei øskje som syner seg å innehalda livet til smeden Ole Aga som døyde barnlaus i 1891. Du får også høyra om postopnaren som tok verdiposten med seg i senga, og om posthuset som låg på ei fjellhylle vest for Hardangerjøkulen, 1307 meter over havet. Ei bok for spesialistar på levd liv, lokalhistorie, samferdsle, brev og post, Hardanger og Noreg. Altså ei bok for alle.»*

Harald Hallstensen kommenterte at han hadde god erfaring med å la illeluktende bøker ligge i en tett boks sammen med eddik. Etter en slik behandling kunne han ha dem i stua uten at kona reagerte! Verdt å merke seg for noen og enhver, kanskje? *Ivar Sundsbø* viste til det nye «***social philately***»-begrepet innen posthistorie-klassen, og fastslo at flere av de brevene han hadde omtalt klart kunne vises i en slik sammenheng. Til slutt en tradisjonell takk fra NPS, overlevert av Trond.

Posthistorisk lapskaus

Serveringen begynte umiddelbart etterpå, og lapskausen med tilhørende drikke og tre tradisjonelle skåler ble tilbakelagt i løpet av en drøy halvtime, fram til kl. 15:28.

Medlemmenes 5-minutter

- Bjørn Schøyen kunne hilse fra Svein Arne Hansen, som sammen med Finn Aune for tiden jobber med en katalog over norske flyvninger med priser. Ellers kunne han fortelle at han selv fikk kjøpt et komplett sett med internasjonale luftpostlister 1934-1944. Det var det siste de hadde hos www.philabooks.com. Det er snakk om postsirkulærer med alle luftpostruter i detalj.
- Bjørn kunne også fortelle om to spennende norske skipspost-objekter han hadde skaffet seg. Han jobber med firkantstemplene NORSK SKIPSPOST HANDELSFLÅTEN og - MARINEN. Bjørn ønsker å katalogisere disse, og mye forskning gjenstår. Han leste et brev sendt fra jageren «Stord», med en førstehånds beretning om D-dagen. Brevet var stemplet med den historiske datoen «6 JUN 1944».
- Arvid kunne fortelle apropos flypost, at det i år kommer en bok om alle Lufthansas flyvninger i Norge. Det er Rob J. M. Mulder som jobber med dette, og han har også tidligere utgitt flybøker av posthistorisk interesse. Følg med på www.europeanairlines.no
- Ivar Sundsbø orienterte om arbeidet med NORDIA 2014. Oppfordring om å følge med i NFT om salgsartikler!

Forslag på nytt medlem

Forslag fra Arvid Løhre på Erik Chr. Martens, Sandnes. Han var leder for utstillingen Rogaland 2013, leder i Stavanger Filatelist-Klub, utstiller i posthistorie-klassen og skribent. Støttet av Trond Schumacher.

Spontanauksjonen

I alt 30 objekter, og fortsatt 23 medlemmer til stede for å konkurrere om budene. Flere donasjonsobjekter, som innbragte i alt 750 kr til Selskapet.

Arvid

Medlemmenes 5-minutter 30.11.2013

(se også side 20)

- Bjørn Muggerud, hadde også denne gangen med seg Norges-katalogen 2014 til spesialpris. Bjørn kunne opplyse at Ivar Sundsbø for øyeblikket befant seg på Kanariøyene, men at arbeidet han hadde satt i gang som leder av Nordia 2014 var i godt gjenge. Hjemmesida var på plass, der ligger også reglementet, påmeldings-skjema vil komme snart. (Skjemaet er for lengst på plass. Men det er foreløpig god tid, påmeldingsfristen er 1. juni.) Det selges også noen PF-er med Nordia-logo. Bjørn nevnte at det ble arbeidet for at det skulle bli mulig med et åpent møte for bl.a. NPS under utstillingen i Lillestrøm. Trond skjøt inn at det vil NPS gjerne ha.
- Wilfred Wasenden fortalte at han for tiden forsøker å finne ut noe om banko-forsendelser fra 1850 og framover. Om avgift for tellegebyr med mer. Noen som har noen tips?
- Peer-Christian Ånensen kom med nyheten om at den nye stempelboka for Telemark skulle presenteres i Skien Filatelist-klubb førstkommende tirsdag, og at han skulle nedover. Boka skal foreligge i to versjoner, spiral i to bind eller innbundet i ett bind. Han ville foreslå for klubben at de tok med seg noen eksemplarer til sofasalg under Kjell Germetens auksjon i Oslo, 7. desember. (Det ble gjort, og referenten sikret seg sitt eksemplar der!)
- Tore Berg var entusiastisk frampå og tilbød Forbundets nye håndbok til kr. 350, Filatelistisk Årbok 2013 til kr. 80 og tre forskjellige PF-er fra utstillingen i Vadsø for kr. 130.
- Arne Thune-Larsen hadde vært i Brasil som norsk kommisjonær under utstillingen Brasiliana 2013. Det var 8 dager med overskyet vær, men strålende norske resultater selv om vi ble slått av svens-kene. Tre norske gull, se resultatene på: http://filatelist.no/tre-norske-gull-paa-verdensutstilling-13332

Av hvalfangstens historie i Finnmark

av Trond Schumacher

Hvalfangst har pågått i Nordishavet og Atlanteren i århundrer. I den tiden man benyttet spinkle robåter og håndbårne harpuner i jakten på havets store pattedyr, var det *retthvalene*, dvs. nordkaperen og grønlandshvalen, som ble jaktet på. De ble kalt retthvaler nettopp fordi de var de *rette* hvalene å fange for fangstmenn som var henvist til å bruke åpne båter og primitive redskaper. Retthvalene er store og godmodige dyr. De svømmer i overflaten med åpen munn mens de filtrerer vannmassene for småkreps og zooplankton gjennom fire-fem meter lange barder som henger ned fra overkjeven. Dersom jegerne greide å feste et tilstrekkelig antall harpuner i dyret, startet dødskampen, som kunne være både lang og heftig. Klarte de å holde fast i dyret var utbyttet som regel sikret. Retthvalene holder seg flytende etter at de er drept, noe som gjorde det mulig å flense av spekket på dyret mens det fløt langs båtsiden.

På begynnelsen av 1860-tallet, etter 250 års fangst, var bestanden av retthvalene mellom Spitsbergen og Grønland kraftig desimert. Dette skjedde samtidig med at Lofotfisket sviktet og tusenvis av fiskere måtte søke nordover til Finnmarkskysten for å berge utkommet. Tiden var nå duket for selfangeren og kapitalisten **Svend Foyn**s inntreden i hvalfangsten. Ny teknologi for båt og redskap åpnet nå for muligheter av også å jakte på de større og sterkere finnhvalene, dvs. blåhvalen og finnhvalen, som fortsatt forekom i store bestander i de nordlige havområder.

I 1864 hadde Foyn 18 suksessrike år bak seg som selfanger. Selfangsten i Vestisen hadde gitt ham en betydelig kapital. I ligningsboken for Tønsberg i 1860, med en formue på 65000 og en inntekt på 9000 speciedaler, var Foyn uten sammenligning Tønsbergs rikeste mann. Han var rik nok til på egen regning å kaste seg inn i et forsøk på å oppnå en rasjonell fangst av de store finnhvalene. Det ville ifølge Foyn løse to problemer: fiskerne ville få arbeidsro fra de plagsomme hvalene som opptrådte i fiskestimene, og han selv ville tjene penger.

> *"Min oppmerksomhet vendtes mot den mengde av hval som fantes omkring vår kyst. Hvalen er et skadedyr som folket ikke har den ringeste nytte av. Tvert imot forstyrrer den undertiden båtfiskerne i deres fiskeri og fremkaller enkelte ganger både fiskebåter og mannskapers forlis"*,

skriver Foyn i dagboken sin.

I den grad Foyn søkte inspirasjon og støtte til det han holdt på med, synes han å ha funnet det i sitt religiøse verdensbilde. For Foyn var naturens lov identisk med Guds vilje; den gjorde mennesket til herre over byttedyrene, som fritt kunne beskattes og om nødvendig utryddes.

> *"Det er en merkelig og nesten mystisk sammenheng mellom Svend Foyns religion og hans ubendige trang til kapitalistisk ekspansjon. Hemmeligheten ved Foyns suksess er vel nettopp den at han ikke bare satte sin formue, sin kraft og sin intelligens, men også sin tro, ja hele sitt åndelige jeg inn for å seire i sin gjerning"*,

skrev professor Arne Odd Johnsen i boken *"Svend Foyn og hans dagbok"*. Svend Foyn var et "**viljegeni**", en person som aldri ga opp, skrev forfatteren Jonas Lie. Han var like hard mot seg selv som mot andre, utålmodig til det eksplosive, drevet fram av umåtelige ambisjoner om å bli rik.

Svend Foyns hvalfangstplaner skjøt for alvor fart vinteren 1862/1863, da han signerte en kontrakt med Nylands Mekaniske Verksted i Oslo om byggingen av en spesialbygd hvalbåt, ***Spes & Fides***, på folkemunne kalt "*Spissa*". Det var en 95 fots skonnert med dampmaskin og propell. Foyn hadde lært av skottene, som noen år tidligere hadde montert dampdrevne hjelpemaskiner om bord i noen av sine fangstskuter. "*Spissa*" ble drevet fram av en høytrykks dampmaskin på 20 hestekrefter som ga fartøyet en toppfart på sju knop. I jakten på finnhvalene ville han ha behov for fart og manøvreringsevne fremfor kraft og slitestyrke.

Foyn var godt forberedt da han dro nordover til Vardø og Varangerfjorden i mars 1864 med 12 utvalgte menn om bord på sitt nye spesialbygde fartøy. Fangstredskapene var tauverk og våpen som var blitt utviklet i Storbritannia og USA. Hvalen ble skutt med harpun som var festet med tau til båten og ved 'fast fisk' ble det satt småbåt på vannet som avlivet dyret med løse granater.

Som sine forgjengere oppdaget Foyn raskt at våpnene han hadde kjøpt var ubrukelige i jakten på de sterke finnhvalene. Skuta ble slept i timer før hvalen var såpass utmattet at den kunne vinsjes inn. Langt verre var det at de fleste hvalene bare ble skadeskutt før de forsvant i dypet. Foyn gjorde raskt den erfaring at finnhvalene sank raskt til 120 – 180 favners dyp etter at de var døde. Følgelig måtte de slepes etter båten inn på grunt vann. Etter fem måneders intens innsats gjennom sommeren ble utbyttet 3 hval og part i en fjerde, noe som gjorde den første fangstsesongen til et gigantisk underskuddsforetak.

> *"Dette første år lærte meg at mine redskaper var altfor svake og at hensiktsmessige våpen måtte innrettes for å overvinne hvalens overordentlige styrke og seiglivethet"*,

skrev Foyn i dagboken.

For å gjøre en lang og kontroversiell historie om utviklingen av et mer egnet våpen kort: Sammen med oppfinnere og 'gode venner' utviklet Foyn granatharpunen, som ble patentert i 1870. Granatharpunen var et mye sterkere og mer avansert våpen enn det forgjengerne og konkurrentene brukte. Den teknologiske finessen var brannrøret, som var av glass montert i et utboret hulrom i granaten. Når harpunlinjen ble strammet ved "fast fisk", åpnet mothakene seg, glassampullen ble knust, og svovelsyren antente Esmarks "røde pulver", som igjen satte av sprengladningen av svartkrutt.

Den 12. februar 1868 forlot Svend Foyn Tønsberg med ***Spes & Fides*** og sin nyutviklede granatharpun om bord med kurs for Vadsø. Fangsten i Varangerfjorden startet i april. Etter noen dager med prøving og feiling begynte skytteren etter hvert å treffe, og enda bedre, granatene gikk også ofte av på riktig tidspunkt, og liner og jernskaft holdt! Før pinsen var over, hadde Foyn og mannskapet fanget 12 hvaler, og de neste ukene lyktes det å fange ytterligere 18 hvaler. Året etter etablerte Foyn et permanent landanlegg med eget trankokeri i Vadsø. Hvalfangsten gikk derimot tungt dette året. Det var få dyr å se. Fem måneders innsats med to fartøyer ga som resultat 15 hvaler, noe som ikke var nok til at virksomheten gikk rundt. Verre var det at teknologien fremdeles ikke var helt til å stole på.

Harpunen hadde flere ganger sprengt inne i røret under utskytningen, men heldigvis uten at noen av mannskapene ble skadet.

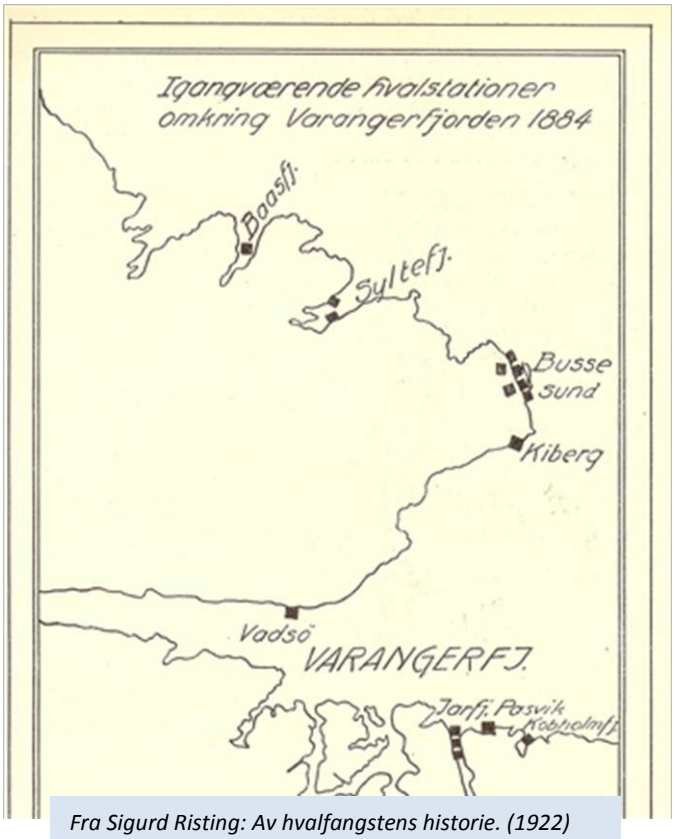

Fra Sigurd Risting: Av hvalfangstens historie. (1922)

Etter hjemkomsten til Tønsberg konsentrerte Foyn seg om å videreutvikle harpunkanonen. I 1870-1871 var han igjen på plass i farvannene mellom Kongsfjord og Varanger med de to fartøyene ***Spes & Fides*** og ***Fiskaren***. Resultatet ble 56 hvaler på to år.

I årene som fulgte utvidet Foyn hvalstasjonen med raffineri og guano (gjødsel) fabrikk, til en sum av ca. 500.000 kroner. I tillegg ble det satt opp et hybelbygg for arbeidsstokken på 60 mann som Foyn brakte med seg hver vår fra Vestfold. I tillegg hyrte han inn 6-12 lokale løsarbeidere i de fire-fem månedene anlegget var i drift på sommeren.

I mellomtiden hadde Foyn søkt patentering av sin nyutviklede fangstmetode. Gjennom direksjonen i *Selskapet for Norges Vel* ble fremmet en innstilling overfor Regjeringen om at

"den ualminnelige foretaksomhet, utholdenhet og personlig oppofrelse som fra søkerens side har vært nødvendig for å bringe hans fangstsystem til det nivå det nå har nådd, gir grunn for det offentlige til å gi ham den beskyttelse som det må være adgang til, for i et visst tidsrom å sikre ham fruktene av hans mangeårige arbeider og oppofrelse."

Den 14. januar 1873, oppnådde Foyn å få innvilget 10 års monopolisering av hvalfangsten på norsk territorium med metoden og redskapene han hadde utviklet og satt sammen. Patentet omfattet fem punkter:

1) hvalen skytes fra dampskipet,
2) med en tung (allerede patentbeskyttet) granatharpun forsynt med en rekyldemper av gummi;
3) hvallinen kobles til en dampdrevet vinsj som sikrer rask innhiving av byttet,
4) dampskipet utstyres med nedsenkbare stoppelemmer som bremser farten når hvalen er skutt og setter av gårde med båten på slep, og
5) linen utstyres med en spesialkonstruert gummistropp som hindrer brudd i sjøgangen.

Patentet gjaldt selve fangsmetoden og ikke de enkelte delkomponentene utover den allerede patentbeskyttede granatharpunen.

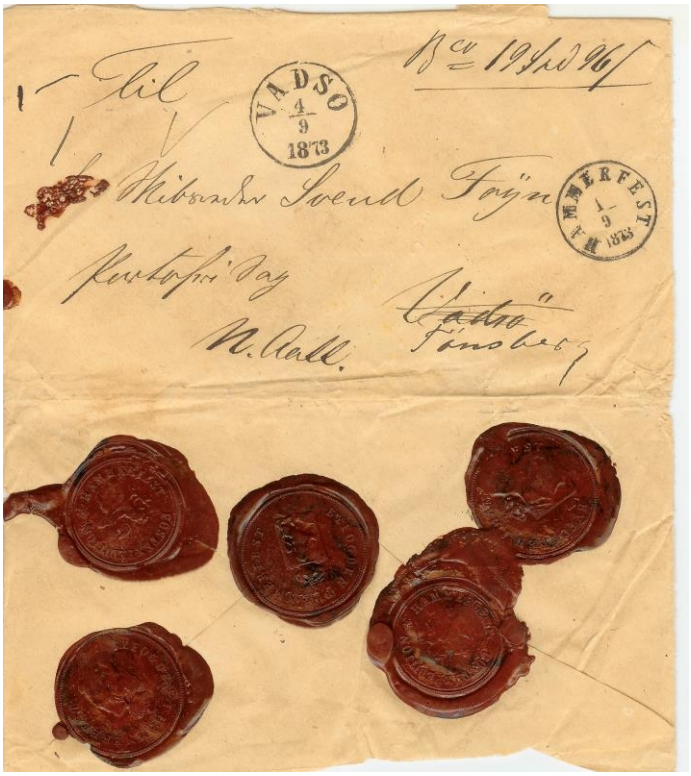

Portofritt bankobrev (!) innlagt 'Bco 19 Spd 96 $', stemplet HAMMERFEST 1-9-1873 (type 2) og forseglet med Hammerfest Postexpeditions lakksegl (type 2); brevet er adressert til skipsreder Svend Foyn i Vadsø, men ettersom Foyn allerede hadde reist sørover etter endt sesong, er brevet blitt omadressert til Tønsberg og omkartert og stemplet VADSØ 4-9-1873.

Foyns inntekter fortsatte å øke, men suksessen avlet ikke bare beundring. I det skjulte var det flere konkurrenter som arbeidet for å omgå Foyns patentering. Den første som forsøkte seg, i 1877, var en kapitalsterk gruppe håndverkere ledet av Tønsbergs varaordfører, konsul J. B. Rode, og bøssemaker Lars Hagen fra Oslo. De etablerte selskapet ***Tønsberg Interessentskab for Hvalfangst*** og bestilte et dampskip ved Nylands verksted bestemt for hvalfangst i Finnmark. Den lille skruedamperen fikk navnet ***Jarfjord***. Selskapet anla også en landstasjon ved Valen i Jarfjord med Conrad Evensen som fangstbestyrer. Det skulle skarpe øyne til for å se forskjell på harpunkanonen som sto i fartøyets baug, og den som Foyn anvendte, bortsett fra at harpunen på *Jarfjord* var utstyrt med tre i stedet for fire klør. Foyn gikk til søksmål mot selskapet, men nådde ikke fram til tross for åpenbare brudd på Foyns patent. Dommen den 29. juli 1878 fikk Foyn til å utbryte:

"Det finnes ikke rettferdighet for meg i Varanger!"

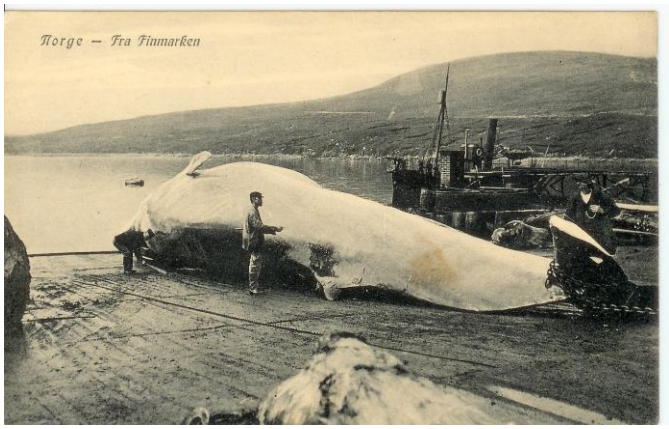

Hval på flensekaia til en av Finnmarks mange hvalstasjoner

Utviklingen i selfangsten med innføring av selfredningsloven av 1877, som innskrenket fangsttiden for sel på Grønland, viste at Foyn hadde valgt rett da han allerede i 1864 hadde begynt å kanalisere selfangstoverskuddet inn i hvalfangsten. Dette ga nå svært gode resultater. I 1878 ble det skutt 94 hvaler, i 1879 åttitre, i 1880 åttifem og i 1881 et hundre og syv. Med en brutto verdi på ca. 3000 kr pr. hval, lå den årlige omsetningen på rundt 300.000 kr, hvorav mer enn halvparten var ren gevinst.

Med etter hvert tre fangstbåter (***Spes & Fides*** (1864), ***Martha*** (ex *Fiskeren* 1869) og ***Providentia*** (1877)) i fart, og en teknologi som fungerte, ble kapasiteten ved hvalstasjonen i Vadsø etterhvert sprengt, og det ble vanskelig å ta unna alle hvalene. Stank og utslipp fra stasjonen og skrotter som råtnet i fjæra representerte et betydelig forurensningsproblem. Men en langt større katastrofe for hvalfangsten ble nå manet fram av lokalavisen:

"Disse ulemper (forurensningene) *er ubetydeligheter mot de følger som et radikalt hvalfiske kan ha for fremtiden, hvis hvalen virkelig har den betydning for fiskeriene som oppmerksomme, erfarne fiskere påstår. Hvis hvalen utryddes eller fordrives fra fjorden vil det ha en såre uheldig virkning på fiskeriene, ja, kanskje få dem til å avta i en så stor grad at en stor del av fiskerne må utvandre, slik at hvalfisket vil bevirke en tilbakegang i stedet for en fremhang som man har trodd."*

Det ble yppet til strid mellom hvalfangsten og de lokale, sesongmessige fiskerier. Mot slutten av 1870-tallet opplevde man en dramatisk svikt i loddefisket lokalt i Østfinnmark, noe som skapte stor nød og fattigdom. Dette skjedde samtidig med at Foyn etablerte seg permanent i Vadsø og innledet en fangst av 30 – 50 hvaler i sesongen. Mens Foyns tre dampere i 1878 gjorde en rekordfangst på 94 hval (Jarfjordselskapet hadde 33), var utbyttet av vårfisket kun 580000 stykker torsk. Det ble framsatt en hypotese som raskt fikk stor oppslutning hos de lokale fiskerne: hvalen jager lodda inn mot kysten og sørger for å holde stimene kloss mot land, slik at den jagende torsken blir tilgjengelig for fiskerne.

Foyns fangst hadde ikke bare redusert hvalbestanden, men også sørget for å skremme de gjenværende hvalene bort ved stadig skyting fra dampbåtene.

"Det står ikke til å nekte at fiskeriet i merkbart monn har endret karakter siden hvalfisket begynte her i fjorden. Det er en gjennomgående kjennsgjerning at lodden nå holder seg ute på dypt vann og nesten aldri søker inn på grunt vann til bukter, hvor den før kunne stå meget tykt i flere uker",

skrev Finmarkens Amtstidende.

"Elendigheten i fiskeriene hadde fått en adresse som effektivt plasserte skylden hos sommergjesten fra Tønsberg",

skriver Jakobsen i sin bok. Striden om hvalfangstens påståtte skadelige følger for fiskeriene spredde seg etter hvert til hele Nord-Norge. Finmarkens Amtstidende og Tromsø stiftstidende bragte igjen til torgs

"det svineri som herr Foyns hvalfangst fører med seg og som truer med å gjøre Varangerfjorden øde. Det avtagende fisket i Varangerfjorden må tilskrives Foyns hvalfangst og hans slakteri i Vadsø. For så vidt det ikke fra regjeringen måtte foreligge til behandling i Stortinget et lovforslag om innskrenkning av hvalfangsten, må det henstilles til en av Finnmarks stortingsmenn straks å fremkomme med et sådant, slik at det allerede innen dette års loddefiske kan bli en forandring til det bedre for den stakkars befolkningen".

Lensmannen i Nesseby, Christian Andreassen, som var varamann til Stortinget, tok opp hansken og la fram et privat lovforslag som forbød all hvalfangst i Finnmark fra 1. januar til 30. juni. Forslaget ble først avvist, men reaksjonene ble voldsomme, og regjeringen så seg nødt til å ta opp ballen igjen og foreslo nå en mer begrenset hvallov, som forbød all hvalfangst i Finnmark i et tidsrom fra 1. januar til 15. juni innenfor en avstand av en geografisk mil fra land. Loddefisket finner som kjent sted i perioden mars til medio juni. I Varanger ble utgangslinjen trukket mellom Kiberg og Grense Jakobselv, noe som medførte at Varangerfjorden i sin helhet ble stengt for fangst i fredningsperioden. Loven ble gjort gjeldende fra januar 1881.

Slik Svend Foyn så det, var det uvitenheten og misunnelsen som hadde seiret. I sinne over Stortinget og regjeringens feighet gikk han til det dramatiske skritt å ville flytte ut av landet! Til Island! Men da vilkårene for et nytt 10-års patent som erstatning for det han ville miste, støtte på motstand hos regjeringen i København, og at han ved å flytte forretningene sine til Island måtte stryke det norske flagget, hvilket han ikke hadde hjerte til, ga han opp planene.

I et åpenbart forsøk på å motvirke stormen av kritikk som hadde stemplet ham som smålig, grisk og hevngjerrig, skiftet Foyn nå strategi. De mange som ville overføre kapital og ekspertise fra selfangsten til hvalfangsten fikk tilbud om å ta i bruk hans patenterte fangstsystem så lenge de holdt seg borte fra Varanger – mot en avgift på 10% til Foyn. På disse betingelser godkjente Foyn i rask rekkefølge seks nye selskaper: pleiesønnen Marcus Bull fikk lov til å etablere seg i Sørvær på Sørøya med hvalfangerselskapet ***Finmarken***, Bulls skolekamerat Andreas Ellefsen slapp til i Vardø med ***Stokke Interessentskab for Hvalfangst***, det samme gjorde Foyns gamle venn Johan M. Bryde fra Sandefjord med hvalfangerselskapet ***Haabet*** (i Bussesundet) som dessuten hadde Foyn som storaksjonær; Lauritz Hansen fikk adgang til Tufjord på Magerøy med ***Vestfold hvalfangerselskab*** med kapital fra Wilhelm Wilhelmsen og andre pengesterke familier i Tønsberg; Thorvald Dahl, Tønsberg, stiftet selskapet ***Victor*** med Lauritz Berg som fangstbestyrer og stasjon i Syltefjord; mens Foyns gamle våpendrager, selfanger Carsten Bruun, som den eneste fikk lov til å etablere seg i Varanger med selskapet ***Carsten Bruuns hvalfangeri***. Bruun kjøpte nå land til en stasjon i Jarfjord med Foyn (monopolisten) som 50 % partner, åpenbart for å ergre konkurrenten Conrad Evensen og Interessentskabet, som holdt til noen kilometer lenger borte i fjorden.

Til tross for fredningsbestemmelsene ble sesongene 1881 og 1882 gode, med en samlet fangst av 285 og 395 hvaler, og 40 – 50 % utbytte til aksjonærene i selskapene. Foyn hadde utvidet sin egen flåte med hvalbåten ***Gratia***. Med 203 hvaler disse to årene sto han for nesten 30% av totalfangsten.

Almuebrev skrevet på finsk, datert Kemi den 24 Marts 1880

"Gode Isak Tiberg i Vadsø!
Herved beder jeg Dem, at de vilde være saagod og gaa til Foyn og bede tilgivelse hos ham for mig for at jeg med Ervast krævde betaling for den Baad som Ervast seilede frivillig paa Hvalfangst Damp, saa at den gikk i Stykker og Foyn betalte for Baaden 100 Rubel. Det har besværet min Samvittighed, og Paul Palovaara sagde ogsaa, at det er galt gjort at Foyn skulde betale hvilket ogsaa derefter besværete min Samvittighed, om hvilket jeg beder dem for mig bede omforladelse hos Foyn og jeg beder om at de da skriver til mig herom - -
Anders Parpala Kemi i Finland"

Hr S. Foyn! Her er Oversættelse af modstaaende Skrivelse. Ærbødigst I. Tiberg

*Brevet er annotert av Svend Foyn: "**Jeg maatte og betale og med anden Betalning til Anders ved denne Omstændighed tilsammen over 800 Kroner. S. F.**"*

Da Svend Foyns monopol gikk ut i 1882, sto en rekke selskaper klare til å ta opp konkurransen. Disse var ***Madvigs selskab***, Kristiania, med 1 fangstbåt og stasjon i Jarfjord; ***Pasvig hvalfangerselskab***, med 2 fangstbåter og stasjon i Pasvik; aksjeselskapet ***Skjold og Værge***, Sandefjord, med Albert Grøn som fangstbestyrer og 2 fangstbåter og stasjon i Kobholmfjord i Sydvaranger; aksjeselskapet ***Thekla***, Sandefjord, med Ingvald Bryde som fangstbestyrer og 1 fangstbåt og stasjon i Bussesundet; ***Larviks interessentskab for hvalfangst*** Larvik, stiftet i 1881 med overrettsakførerne I. Hesselberg, Christiansen & Co., P. Semb og flere herrer, satt i drift i 1883 med Christian Nielsen som disponent og kaptein A. Berntsen som fangstbestyrer og stasjon i Bussesundet; ***Christiania hvalfangerselskab***, stiftet av selfanger Chr. Castberg, Christiania, med han selv som fangstbestyrer og fangstbåtene "Alfa" og "Beta" og stasjon med trankokeri og guanofabrikk på Svartnes ved Vardø; aksjeselskapet ***Kiberg***, Trondheim, med 1 fangstbåt og stasjon i Kiberg; og ***Sellikens selskab***, Bergen, med 1 fangstbåt og stasjon i Syltefjord. I 1884 ble det opprettet ytterligere to selskaper, aksjeselskapet ***Tanahorn*** ("Bugten"), Sandefjord, med hvalfanger Albert Grøn som bestyrer og eier, med 1 hvalbåt og stasjon i Bussesundet, og ***O. B. Sørensen, Arendal***, med hvalbåten "Neptun" og kaptein Foden som fangstbestyrer med stasjon i Baadsfjord.

Uregistrert (10 øre) og rekommendert (20 øre) telegram til Svend Foyn i Mehamn, sendt henholdsvis i 1885 og 1886 via telegraf-stasjonen i Honningsvaag etter at Foyn hadde flyttet virksomheten sin fra Øst- til Vest-Finnmark.

I 1884 utgjorde Hvalfangerflåten i Finnmark 31 fangstfartøyer tilhørende 18 forskjellige selskaper. Med unntak av ett selskap som hadde slått seg ned i Sørvær på Sørøya (”***Finmarken***”) og ett i Tufjord på Magerøya, var resten av flåten stasjonert i Øst-Finnmark rundt Varangerfjorden. I april1883 skrev Foyn i dagboken sin:

”jeg anså nå min forretning (i Vadsø) tilintetgjort og følgelig valgte jeg å slutte på grunn av den unaturlig harde konkurransen, som var plassert nærmere havet og tok fangsten før den kom til meg”.

I en alder av 74 år søkte han igjen fotfeste på Island sommeren 1883. Men Islandsoppholdet ble en fiasko av flere årsaker; den totale hvalfangsten ble kun åtte blåhvaler, noe som var langt under forventningene. I Foyns fravær ble stasjonen i Vadsø bestyrt av Truls Bull, men hans tre båter greide bare å fange 22 hvaler. Det var knapt nok til å dekke utgiftene. Konkurransen om hvalene i Øst-Finnmark var åpenbart blitt for hard.

Våren 1884 var Foyn igjen tilbake i Finmark, men denne gang i Vest-Finnmark. Foyn satte i gang å bygge to nye stasjoner, en i Bøle på yttersiden av Sørøya i Vest-Finnmark, og en i Mehamn i Midt-Finnmark. Her var det lenger avstand mellom konkurrentene. Foyn ledet selv arbeidet med å føre opp den nye stasjonen i Bøle, på en tomt eid av væreier August Schumacher i Galten. Truls Bull ble sendt for å rekognosere forholdene i Mehamn og kunne i mars 1884 rapportere at

”havnen i Mehamn er en av de beste i Midt-Finnmark, og stranden i nord og nordøst er vel skikket til et flenseplan”.

1884 var siste fangståret for Foyn i Vadsø. To av fangstbåtene ble nå flyttet til anlegget i Mehavn og 2 til Bøle på Sørøya. Stasjonene sto ferdige sommeren 1885. Da hadde Foyn investert om lag 150.000 kroner i to nye fabrikker og i enda en hvalbåt som fikk navnet ***Arctic***; fangstflåten til Foyn utgjorde nå fem hvalbåter (***Spes & Fides, Providentia, Gratia, Martha*** og ***Arctic***) og to transportskip (***Dagen*** og ***Freya***), som gikk i pendeltrafikk mellom Finnmark, Vestfold, Hamburg, og havnebyen Grangemouth i Skottland.

Skipperen om bord på *Dagen,* den 27-årige Ole Nilsen Tenvik, ble engasjert som fast bestyrer i Mehamn, mens Foyn selv bestyrte stasjonen i Bøle. Foyn kom senere i en bitter krangel med væreieren, som han beskyldte for å selge øl til fangstfolkene og sabotere fabrikkens virksomhet.

I 1885 ble det produsert 3400 tonn spekkolje, 900 tonn kjøttolje, 120 tonn barder, og 2200 sekker guano og kraftfor ved hvalstasjonene i Finnmark. ”Finnmarkseventyret” var nå nær sitt absolutte høydepunkt. De 22 fangststasjonene i fylket besto av 33 fangstbåter, 19 trankokerier og 6 guanofabrikker, pluss noen hvalfangstrelaterte fabrikker i omegnen. I alt beskjeftiget hvalfangsten 828 mann hjemmehørende i Sør-Norge samt noen hundre arbeidere fra Finnmark. Klimaks i fangsten ble nådd i 1886 da en fangstflåte på 35 båter skjøt 872 hvaler. Blåhvalen var nå blitt kraftig desimert; fangsten ble i gjennomsnitt kun 1 blåhval per deltagende fangstbåt. Til gjengjeld ble det tatt hele 724 seihval, hvilket hadde vært en sjeldenhet tidligere. Fangstfolkene regnet verdien av en blåhval til 7 seihval og en finnhval til 2 ½ seihval.

To rekommanderte (20 øre) telegrammer til Svend Foyn i Bøle ved Galten på utsida av Sørøya, sendt 1884 og 1886 via telegraf-stasjonen i Hammerfest etter at Foyn hadde flyttet virksomheten sin fra Øst- til Vest-Finnmark.
Galten var nærmeste poståpneri og Foyn hentet selv posten på poståpneriet i Galten i den tiden han bestyrte hvalstasjonen i Bøle.

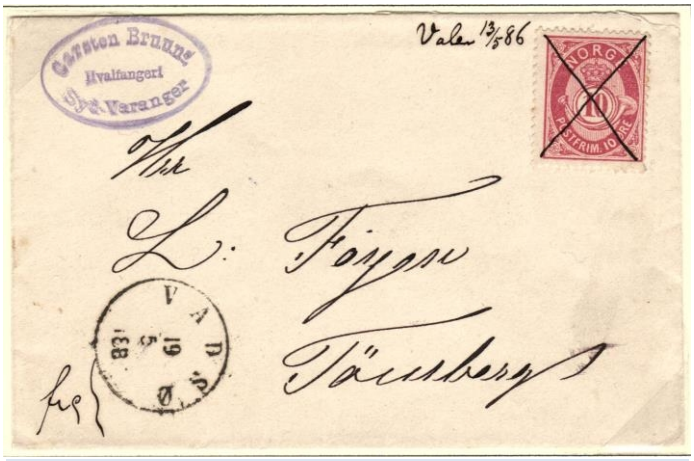

Brev fra Carsten Bruuns hvalfangeri i Jarfjord adressert til Svend Foyns bror og forretningsfører, Laurentius Foyn i Tønsberg; håndannullert Valen 13-5-86 og transittstemplet VADSØ 19-5-1886.
Valen poståpneri ble opprettet i 1886 og var i drift fra 15.april til 15. september som sesongpoståpneri i 1986 og 1987. Poståpneriet ble nedlagt ifølge sirkulære av 20. oktober 1887. Stedet mottok aldri poststempel.

Hvalloven av 1880 skulle nå tre ut av kraft, men en fornyet opposisjon mot hvalfangstens skadevirkninger gjorde at loven ble midlertidig forlenget til utgangen av 1890.

Men fangsten i Øst-Finnmark var nå blitt kraftig redusert, og det ble gjennomført flere flyttinger av stasjoner fra Øst- til Vest-Finnmark i årene som fulgte. ***Pasvik*** flyttet stasjonen fra Sydvaranger til Risfjord; ***Thekla*** flyttet sin stasjon fra Bussesundet til Sandø på Sørøya, hvor hvalfangsten startet i 1890, senere flyttet til Skarfjord (på Sørøya); ***Neptun*** anla i 1894 stasjon i Baadsfjord, idet et selskap fra Sandefjord eid av skipsreder Klaveness, kjøpte O. B Sørensen (Arendal) sitt anlegg her samt fangstbåtene "Neptun" og "Jupiter", og ***Skjold og Værge*** flyttet i 1889 stasjon sin fra Kobholmfjord til Mafjord på Ingø.

Det ble fortsatt gjort gode fangster i fylket utover på 80- og 90-tallet; Svend Foyns etablissementer, med fire fangstbåter og *Martha* som slepebåt, fanget mellom 90 og 130 hvaler årlig, noe som sikret en årlig nettofortjeneste på rundt 100.000 kroner. Dette til tross for stadige prisfall på verdensmarkedet.

Sommeren 1894 brakte Foyns fem hvalbåter i land 120 hvaler i Finnmark. Selfangeren *Morgenen* slo samme vår 6500 seler ved Jan Mayen og i Danmarkstredet. Svend Foyn selv hadde hatt flere slag i 1892 og 1893, og 30. november 1894 var det slutt. Svend Foyn ble rammet av et nytt slag og døde. Med ham døde en av den internasjonale ishavsfangstens største jegere gjennom tidene.

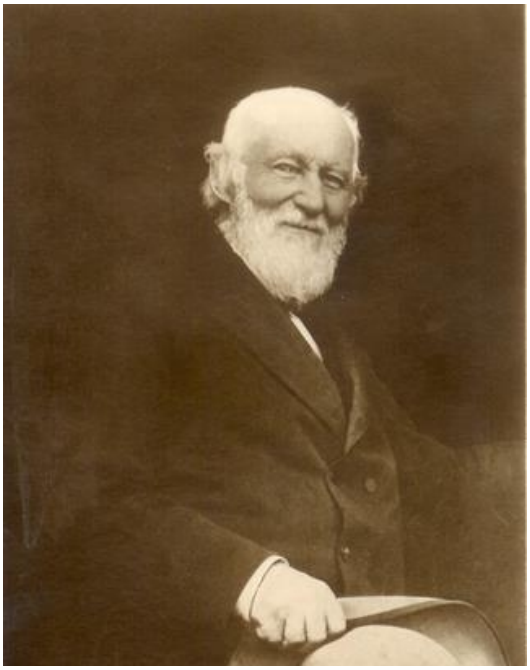

Utsnitt fra postkort utgitt av A.Th.Larsen i Tønsberg ved Svend Foyns åttiårsdag i 1889.

Også årene 1896 -98 var gode år for hvalfangsten på Vest-Finnmark. I 1898 ble stasjonene i Varanger nedlagt, og fire år senere var det bare to stasjoner med fire fangstbåter igjen i østfylket, mens sju selskaper med 16 båter fortsatt opererte i vestfylket.

I regi av dødsboet drev Johannes Bull Svend Foyns to hvalstasjoner i noen år med totalt seks hvalbåter i drift. Da stasjonen i Bøle brant ned til grunnen i 1896, ble virksomheten konsentrert rundt stasjonen i Mehamn og et par år senere solgt til Hvalfangerselskapet "**Tanen**" i Kristiania. Hvalfabrikken i Bøle ble imidlertid gjenreist av et annet selskap, som fortsatte driften til hvalfredningen inntraff. Et nytt selskap bestående av Richard Floer jr. i Breivik og Didrik Schumacher i Galten drev stedet fram til 1918, da staten kjøpte det og fortsatte med 'fettfangst" for de nødlidende ut sesongen 1920.

Det ble nå stadig tydeligere at finnhvalene ikke hadde tålt den harde beskatningen. I fjordene og ved kysten var blåhval og finnhval på det nærmeste blitt borte, og flåten måtte søke stadig dypere inn i Barentshavet i håp om fangst. Man begynte å rette blikket mot andre farvann, og i første rekke Island og Spitsbergen.

Nedgangen i hvalbestanden fikk også fiskernes motstand mot hvalfangsten til å blusse opp igjen, – på samme grunnlag som tidligere. Det hele toppet seg da flere hundre rasende fiskere natt til 2.juni 1903 angrep og ødela "***Tanens***" hvalstasjon i Mehamn. Det ble nødvendig å sette inn militære styrker for å bringe gemyttene til ro. I hovedstaden ble politikerne tvunget til å reagere, etter flere års nøling. Samme høst samlet et forslag om totalfredning av hvalen et flertall i Stortinget. Loven trådte i kraft fra 1. februar 1904.

Siden starten i 1864 var det blitt fanget ca. 20.000 hvaler langs Finnmarkskysten. Nå var det hele over. Stasjonene ble solgt eller lagt ned, og hvalselskapene fikk erstatning fra Staten. Bestandene av havets store pattedyr var nå så å si utryddet i norske farvann, og det er fortsatt tvilsomt om bestandene noen gang vil ta seg opp.

"*Det eiendommelige og tankevekkende*",
skriver Alf Jacobsen i sin bok,

"er at verken Svend Foyn eller andre av hans samtidige synes å ha reflektert over metodene som ble anvendt – og langt mindre å ha vært plaget av skyld og søvnløse netter som følge av det blodige dramaet som utspilte seg på fangstfeltene."

Bortsett fra de få stedene hvor Foyn refererer til hvalen som et unyttig skadedyr, har han ikke etterlatt seg noe som tyder på at han var i tvil om at nedslaktingen som fant sted var rett. Den rasjonelle fangsten var for Foyn et kall, og sitt verdensbilde og sin økologiske forståelse hentet han fra Bibelen, slik det uttrykkes i 1.ste Mosebok:

"Og Gud skapte mennesket i sitt bilde, i Guds bilde skapte han det, til mann og kvinne skapte han dem. Og Gud velsignet dem: vær fruktbare og bli mange, fyll jorden, legg den under dere og råd over havets fisker
(som i denne sammenheng trolig også inkluderer de store sjøpattedyrene, slik som hvalene!)
og himmelens fugler og over alt levende som rører seg på jorden".

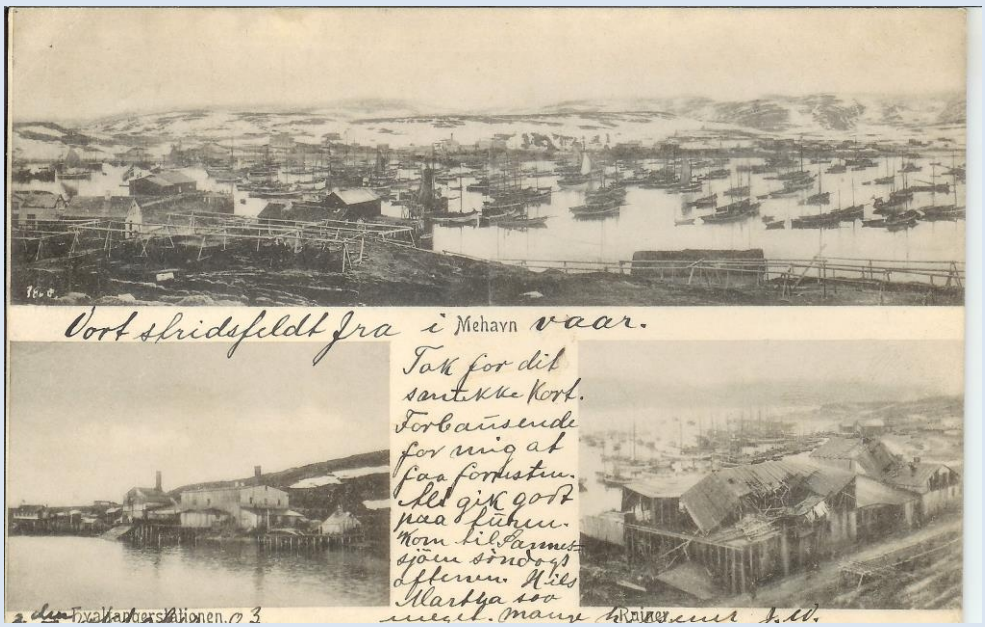

Postkort med oversiktsbilde fra Mehamn som blant annet viser bilder av hvalstasjonen før og etter raseringen den 2. juni 1903. Kortet er benyttet høsten 1903 og er av avsender påført teksten "Vort stridsfeldt fra i ... vaar", som refererer til Mehamn-opprøret i juni måned samme år.

Kilder:

Alf R. Jacobsen: ***Svend Foyn. Fangstpioner og nasjonsbygger.*** H. Aschehoug & Co (W.Nygaard), Oslo 2008.

Arne Odd Johnsen: ***Den moderne hvalfangsts historie. Opprinnelse og utvikling. Bind I : Finnmarks-fangstens historie 1864-1905.*** H. Aschehoug & Co (W.Nygaard), Oslo 1959.

Sigurd Risting: ***Av hvalfangstens historie.*** J.W.Cappelen, Kristiania 1922

Illustrasjonene er hentet fra egen samling.

Svend Foyn i nyere norsk posthistorie:

Svend Foyn fikk være med å pryde et av frimerkene (NK 366: 50 øre) i 1947 jubileumsutgaven til posten (300- årsjubileum). Bak portrettet av Foyn skimtes fangstbåten Spes & Fides. Her på riktig frankert rek.-brev (55 øres porto) fra Stavanger til Oslo sammen med Hannibal Sehested (NK 359: 5 øre), grunnleggeren av det norske postverket.

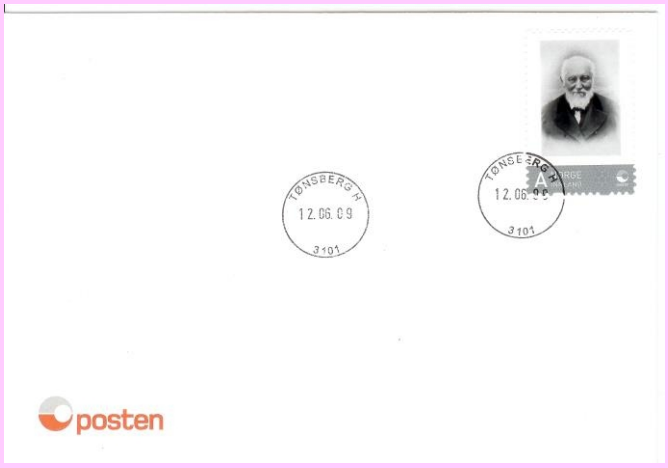

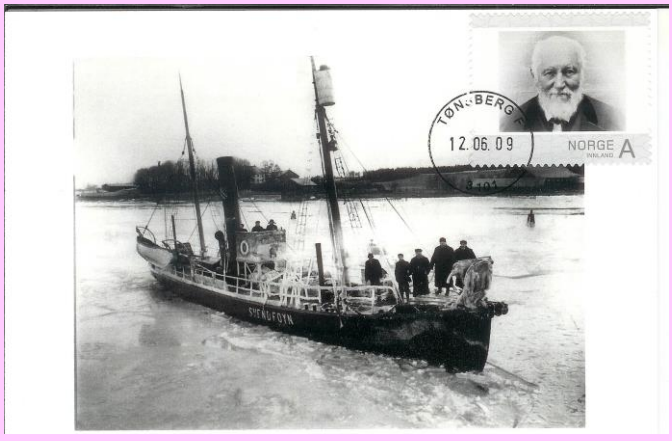

200-års-jubileet for Svend Foyns fødsel ble feiret med utgivelse av to "private" Svend Foyn frimerker i stående (med nynorsk tekst: NOREG) og liggende (NORGE) format, utgitt av Tønsberg postkontor i samarbeid med Posten Norge.
Merkene ble utgitt i ark à 5 x 4 merker. De ble solgt løse samt på konvolutter og kort som ble førstedagsstemplet 12. juni 2009, i meget begrensete opplag. Her vises frimerke i liggende format på maksikort og frimerke i stående format på konvolutt.

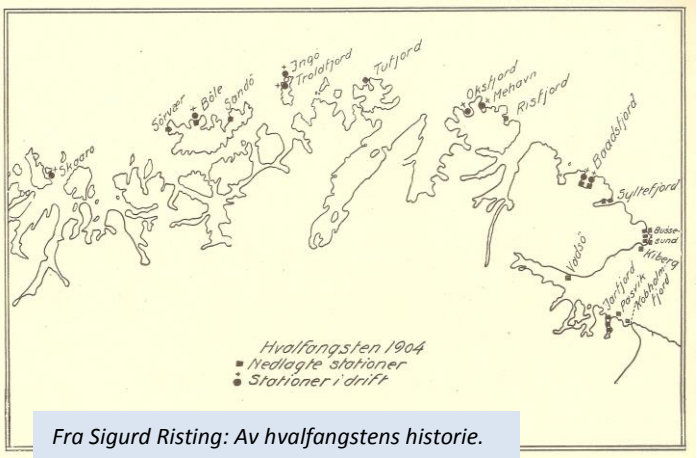

Fra Sigurd Risting: Av hvalfangstens historie.

Mottaksgebyr av Harry Snarvold.

Dette dobbeltvektige rek-brevet fra Porsgrund 7.9.1895 til Philadelphia, Pa, USA er verd noen ord.

Blåskrift **AR** og håndskrevet ***Avis ce reception*** indikerer begge at kvittering fra mottaker skal sendes tilbake til sender. Portobeløpet 80 øre er sammensatt av vektporto 40 øre, rek.-gebyr 20 øre og mottaksgebyr 20 øre.
Det spesielle med mottaksgebyret er at det alltid skulle være lik prisen for enkeltvektig brev til aktuelt land og at gebyret skulle være frankert separat ved siden av AR-markeringen. Her er gebyrmerket plassert strategisk øverst til høyre. Utenlands sendte, bevarte brev med AR-påtegning er sjeldne. Dette er det eneste registrerte slikt brev fra Norge til USA i den aktuelle perioden.

Nyttige kilder:
Postsirkulære 9.6.1892
Wilfred Wasenden: Rekommanderte norske postforsendelser gjennom 200 år. Ped-tjenester, Billingstad 2006

Tanaruten og den første postekspeditør

I siste nummer av "Budstikka" leste jeg med stor interesse den gode artikkelen om "Tanaruten" av Inge-Fred Dervo.

Her skriver han blant annet at den første postekspeditøren som ble ansatt var **Knut Berge**. Så som en "liten" oppfølger til Inge-Fred sin artikkel så har jeg i min samling, "Finnmark, Skipspost-ekspedisjoner" et brevkort som er sendt av Knut Berge. Kortet sin forside viser et samepar, og selv om kortet er skåret litt skjevt i produksjonen er bildet tydeligvis tatt i Mehavn. Som var et av mange anløpssteder for "Tanaruten". Kortet er avstemplet med SL- stempelet til "Tanaruten" 5. januar 1911 ombord i **D/S Tanahorn** og adressert til "Politisekretær Andreas Kjær" i Kristiansand. Teksten er som følger:

"Du faa ha et rigtig godt nyttaar. Har været ansat her i en længre lokalrute i Østfinmarken fra 1.st august, men kan netop ikke sige, jeg er saa begeistret for det. Gad vide hvordan du tullet og radlet i forløbne sommer! Send mig nogle ord her udlændigheden snart. Hilsen Kanuttus Montanus"

Underskriften tyder på en viss humor trass at han ikke er begeistret for tjenesten på "Tanaruten" og "Kanuttus Montanus" var en liten omskriving av navnet hans. (Allerede Ludvig Holberg oversatte *Berg* til det latinske *Montanus*.)

Etter boka " Schønings Norske Posttjenestemenn", fjerde utgave ved Olaf Jæger, var Knut Bernhard Berge født i 1878. Etter sin postale utdanning var han assistent ved et par jernbanepostekspedisjoner før han ble ansatt som post-ekspeditør III ved postekspedisjonen på Tanaruten den 1. august 1911. Men her ble han ikke lenge. Kanskje ikke overraskende etter teksten på kortet. Allerede 1. sept. 1912 ble han postekspeditør II ved Kristiania Postkontor.

Så ble han reisende igjen fra 1. november 1915 ved Hardanger-Sønhordland Postekspedisjon, og da som postekspeditør. Senere var han ved Valdresbanen og Sydbanen før han ble postfullmektig II først ved Sarpsborg postkontor og senere ved Oslo postkontor. Han døde i 1937.

Så kortet som er vist er et postalt spor etter den første postekspeditøren på Tanaruten. Men at gjennom å lese teksten på kort nøye gjør at en finner små perler til samlingen. Og som gir posthistorien en ekstra dimensjon!

Odd Arve Kvinnesland

Utsnitt av forsiden på kortet og lesbar tekst.

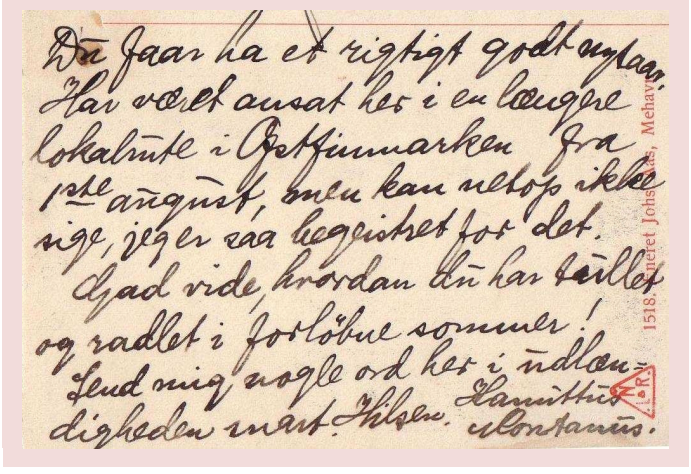

- på vei til Christiansand

Egil H Thomassen

Ran av post i Norge er beskrevet mer eller mindre kortfattet i de posthistoriske bøkene til Berrum, Schou og Johannessen. Men det er et ran som ikke er nevnt i disse bøkene, og det eneste spor vi finner etter det i postens arkiver er et cirkulære utsendt fra Christiania 27. november 1822:

«*I følge Indberetning er den Post, som afgik herfra Christiania den 18de d.m. røvet i Nærheden af Christiansand.*»

Cirkulæret var undertegnet av finansminister Jonas Collett, som postvesenet den gang sorterte under.

Ministeren anmodet berørte postkontor (Christiania, Drammen, Kongsberg, Holmestrand, Tønsberg, Laurvig, Brevig, Skien, Kragerøe, Øster Riisøer og Arendal) om å oppgi til stiftsamtmannen i Christiansand hvilke pengesummer som var sendt fra de respektive postkontor og eventuelt hvilke nummer på sedlene som var notert. *«Tjenelig til at befordre Røveriets Opdagelse».*

Sent torsdag kveld 21. november 1822 ble drengen Ole Olsen på gården Ytre Gill i Oddernæs kommune vekket av kraftig banking på drengestuedøren. Da han åpnet vaklet postbonden Jens Jørgensen Aalefjær inn, sterkt forslått men med posthornet i hånden. Han fortalte at posten var blitt ranet av to menn mellom gårdene Gill og Jægersberg, og at han selv nesten var blitt drept. Mens den medtatte postmannen ble tilbake på Ytre Gill (i dag Nedre Gill), dro drengen og hans husbonde til nabogården Øvre Gill for å få med seg ytterligere to menn på leting den natten. Letingen ble resultatløs.

Allerede neste dag sendte stiftsamtmannen i Christiansand en utførlig beskrivelse av ranet til Justisdepartementet. I meldingen ble postbonden feilaktig benevnt Jens Aanensen Aalefjær og tidspunktet for ranet oppgitt til midnatt. Amtmannen oppga også en mistenkt; en fra Akershus festning bortrømt slave Ole Tellefsen Blokkedalen. Han var blitt sett i området og husmannsplassen Blokkedalen var rimelig nær ransstedet. Departementet skrev til festningen og ba om et signalement på den mistenkte. Dette ble sendt fra kommandanten 26. november.

Men mistanken var ubegrunnet, for den 27. november kom det brev fra stiftsamtmannen i Christiansand om at Ole Tellefsen Blokkedalen var blitt arrestert pengelens i Arendal allerede 23. november.

Uniform for stiftsamtmannen i Christiansand, godkjent av det Danske Kanselli 1801.

Stiftamtmannens rapport av 22. november førte til aktivitet i to departementer. Justisminister Christian Adolph Diriks (far til Fyrdiriks) sendte 26. november en detaljert beskrivelse av ranet og den mistenkte til sin kollega Jonas Collett i Finansdepartementet, og foreslo at det skulle utloves en belønning på 100 spd. til den som kunne bidra til oppklaring. 27. november bevilget Finans dette beløpet og sendte samtidig ut det ovenfor nevnte cirkulære til postmestrene for å innhente opplysninger om hvilke pengesummer som var blitt sendt med den ranete posten.

Den 26. november 1822 oversendte byfogd og politimester Thomas Lahn og by- og rådstueskriver Johan Hendrik van Kervel i Christiansand en detaljert protokoll til Justisdepartementet.

Protokollen var basert på et forhør opptatt ved bytinget dagen før, den 25. november. Forhøret var blitt avholdt med to lagrettemenn og en skriver. Det refereres påfølgende et sammendrag av det som var blitt protokollert:

Som første deponent (vitne) var blitt ført Jens Jørgensen, 38 år gammel, fra gården Aalefjær i Tved (Tveit) sogn under Mandal fogderi. Gården Aalefjær lå innerst i Topdalsfjorden og var postgård sammen med nabogården Lømsland. I dag ligger Aalefjær og Tveit i østre ytterkant av Kristiansand kommune.

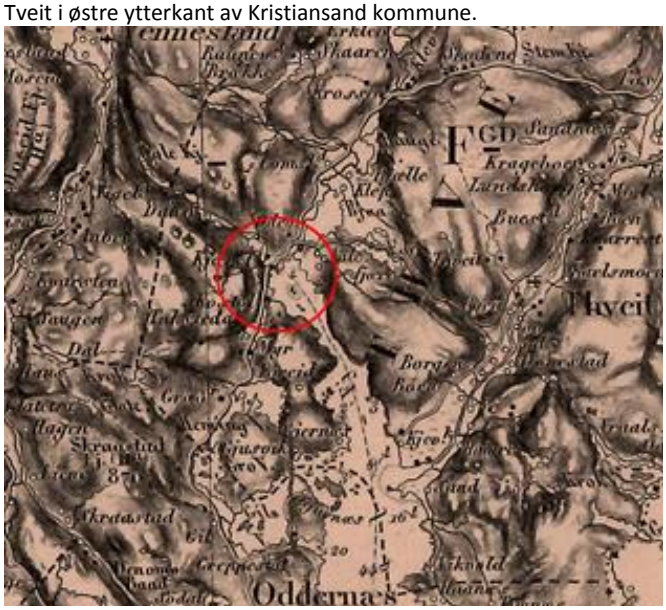

På det gamle kartet over Tveit kommune vises postgården Aalefjær i rød sirkel. Følges veien nedover på kartet finner man gården Gil, eller Gjel som det heter lokalt.

Postbonden forklarte at han torsdag kveld hadde mottatt posten for å føre den videre til postkontoret i Christiansand. Han hadde ridd fra Aalefjær klokken halv åtte, og da han var kommet en halv fjerdings vei (ca. 1,4 km) forbi gården Ytre Gill kom det to personer gående mot ham. Den ene var en høy mann kledd i en grå trøye, den andre var mindre, korpulent og kledd i en blå trøye. Mennene hadde stilt seg på hver sin side av veien. Da postrytteren var kommet på høyde med dem, grep den første tak i tøylene til hesten og deretter begynte begge å denge løs på postbonden. Han ble dratt over mana på hesten og ned på veien.

Forhøret ga en detaljert beskrivelse av den mishandling postbonden var blitt utsatt for. Han hadde blitt lagt i bakken og banket opp. Mens den ene raneren holdt hesten, satte den andre seg på ham, skar over remmene til postveska med kniv og tømte lommene hans. Da han til tross for dette fulgte etter ranerne og ba «*med sine sidste Kræfter*» om å få hest og postveske tilbake, snudde en av ranerne seg og slo ham bevistløs. Han kom etter en stund til seg selv igjen og gikk til Ytre Gill for å få hjelp.

På dette tidspunktet i forhøret konstaterte rettens leder at deponenten var i en miserabel forfatning med synlige skader og problemer med å snakke. Lege ble tilkalt og Jens Jørgensen ble dimittert og sendt til rekonvalesens.

De neste vitnene, folkene fra Ytre og Øvre Gill forklarte seg overensstemmende med postbonden. Ole Olsen hadde, sammen med Christen Tellefsen Gill, fredag morgen søkt etter hesten ved å følge spor. De fant remmene til postveska liggende på veien omtrent der ranet hadde funnet sted. Deretter fulgte de sporene etter hesten til kjøpmann Nyrups gård i Oddernæs og videre til gården Lahell hvor to smågutter hadde funnet hesten gående løs.

Lensmann John Nielsen i Oddernæs med to medhjelpere ble etter dette beordret av stiftsamtmannen å lete etter postveska. I sine vitnemål forklarte de at verken på ransstedet eller andre steder i Oddernæs sogn ble det funnet noe spor etter ransmenn eller postveske. Med disse forklaringene ble forhøret avsluttet og protokollen undertegnet.

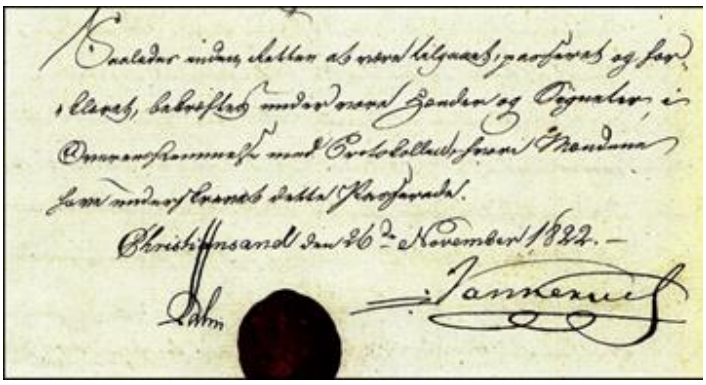

Byrettens protokoll er på tre foliosider og attestert med rettens segl og herrene Lahn og van Kervels signatur.

Stiftsamtmannen i Christiansand mottok de første dagene i desember 1822 åtte brev som følge av Finansdepartementets cirkulære. Det viste seg at bare tre postkontor hadde sendt verdibrev med posten som ble ranet. Arendal hadde sendt fire brev med til sammen 69 spd., Brevig hadde sendt et brev med 20 spd. og Tønsberg et brev med 1 spd. 24 sk., til sammen 90 spd. 24 sk. Ingen nummer på sedler var notert.

Fem postkontor meldte at de ikke hadde sendt verdibrev. Laurvig postkontor vedla som dokumentasjon attestert gjenpart av postkartet fra Laurvig til Christiansand. Listen viste at kontoret hadde sent 11 vanlige brev, de fleste enkeltvektige til 10 sk. Tre kontor ikke ga melding. Det måtte forstås dithen at de ikke hadde sendt verdibrev.

Brev datert 4. desember 1822 fra postmesteren i Christiania med melding om det ikke var sendt verdibrev med posten fra hovedstaden.

Epilog

Fra Christiansands postmester Andreas Heyerdahl ble det 6. desember skrevet brev til stiftsamtmannen i samme by. I brevet ble det oppgitt at det «*efter paalidelige Folks»* meldinger var sett to meget mistenkelige personer streife om eller holde til på et navngitt sted i distriktet. Personene passet til det signalementet postbonden hadde oppgitt. Nå var nylig belønningen på 100 spd. blitt offentliggjort, så det var ikke uventet at det skulle bli sett mistenkelige personer både her og der.

Videre i brevet tar postmesteren opp problemet med postens sikkerhet. Når posten skulle befordres både natt og dag av en enslig postrytter eller med postkjerre kunne det friste til ran. Heyerdahl foreslo at det måtte være to mann med postskyssen. Problemstillingen var ikke ukjent og det var fra flere hold tidligere blitt fremmet forslag om at postkaren måtte være bevæpnet eller ha eskorte. Men det ble også hevdet at en bevæpning med sabel eller pistol ikke var godt nok. Et overfall kunne komme overraskende og postkaren måtte da både beskytte seg og samtidig passe kjøringen. I 1835 ble det da også på strekningen Arendal-Christiansand innført en ordning med en væpnet postfører som fulgte postkaren på strekningen. To år senere innførte Finansdepartementet denne ordningen for de viktigste postrutene.

Et annet problem på Jens Jørgensens tid var tilstanden til den gamle postveien mellom Arendal og Christiansand. Veien var blitt utbedret i 1804, men den fremsto i 1822 som en dårlig kjerrevei. Postbonden måtte føre posten på hesteryggen for å få den fram i rimelig tid. Biskopen i Christiansand, Johan Storm Munch, gjorde i 1824 kongen ærbødigst oppmerksom på den dårlige veien:

«Den er belagt med kampestein og gjennomfuret av dype hjulspor, grøftene ved siden er oppfylt, den er så slett som mulig.»

Biskopen hadde nok et ønske om å kunne vise seg for allmuen i et standsmessig kjøretøy.

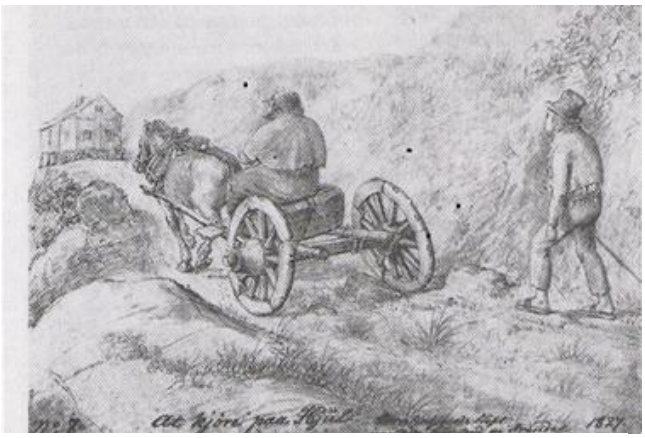

En tegning av Joh. Flintoe 1827 viser veien mellom Christiansand og Arendal.

Stiftsamtmann Oluf Borch de Schouboe i Christiansand sendte 19. mars 1823 sin sluttrapport til Justisdepartementet. I brevet ga han et sammendrag av saken og framla noen teorier om hvor ranerne kunne ha tatt veien, bl.a. at de kunne ha benyttet båt før og etter ranet. Men til tross for utlovet belønning og ettersøkning på oppgitte steder i distriktet, hadde ranerne sluppet unna. Det ble bekreftet i brevet at postmestrene hadde rapportert til stiftsamtmannen tap av seks pengebrev på til sammen 90 spd. 24 sk.

I ettertid ble ransstedet benevnt Røverkleiva. Det er avmerket på nyere kart (blå pil).

Persongalleri:

Fra v. Justisminister C.A.Diriks, Finansminister Jonas Collett, Byskriver J.H.van Kervel og Postmester Andreas Heyerdahl.

Den mest fargerike personen fra artikkelen er stiftsamtmannen. **Oluf Borch de Schouboe** er det ikke dessverre ikke tilgjengelig noe bilde av. Han bekreftet familiens adelskap for Stortinget i 1824. Adelskapet døde ut med hans datter i 1901. De Schouboe er nærmere omtalt bl.a. i *Norsk Biografisk Leksikon*. En artikkel om ham finnes på denne nettadressen: http://nbl.snl.no/Oluf_Schouboe

Kilder:

Riksarkivet: Finansdepartementets arkiv. Journal 1822-1823: Jnr. 852/1822, Journalsak 852/1822 (3 brev/dokumenter)
Riksarkivet: Justisdepartementet arkiv. Journalsaker A nr. 801-1100/1822, 915/1823 (8 brev/dokumenter)
Statsarkivet Kristiansand: Kristiansand bytingsprotokoll 29 (1821-1824) fol. 176a-177a.
Statsarkivet Kristiansand: Stiftsamtmannens arkiv 1822 vedr. postranet (10 brev)
Universitetet i Agder, Kåre Brøvig: *Historiske glimt.* (2010)

Handel og vandel av Jay Smith

Budstikka bragte høsten 2013 et glimt fra vårt medlem Jay Smiths "*Behind the scenes*". Her er et nytt glimt derfra. Han beskriver her et problem som er allmenngyldig: Kunders (samleres) manglende forståelse av at frimerkehandlere, om de skal kunne overleve, må ta betalt.

In every line of business or profession, one will always encounter a few individuals who "just don't get it". There is usually nothing that one can do to assist them because their expectations are unrealistic and they simply won't listen to offers of factual information.

I am sure that we have all run into these situations at one time or another. When this happens, we all hope that, after our attempt to assist and educate is rebuffed, we smile politely and wish them a happy life. Getting frustrated in these situations is probably a very reasonable response, but it does no good. Maybe it's an opportunity to go chop some fireplace wood or something like that.

The lesson that I have tried to learn from these situations is that such people can be likened to the "canary in the coal mine". There is usually nothing that can be done for that particular canary; however, I try to use the situation as a learning opportunity for ME and to better assist my clients. If that person "did not get it" could it be that I could be doing a better job presenting information to everybody? Is there some improvement I could make in presentation or language that would help others understand better?

I recently had such a case which I will use as an illustration without including all the boring details. It is not only Scandinavian philatelic, it is universally philatelic. It applies to stamps of many countries.

This is about **Aunus** stamps. The eight 1919 Aunus stamps are mostly common Finnish stamps with an "**Aunus**" overprint for use in an area that is now inside Russia.

The first four stamps have low catalog values, while the other four are scarce to very scarce. Forgeries of these stamps, including the low values, far outnumber the genuine in the marketplace. Genuine examples of even the four low-value stamps are quite hard to find. Examples of the low values with certificates are virtually never seen unless as part of a complete set. Catalog valuers set their values by what they see happening in the marketplace, yet with so many of the examples being offered in the marketplace being fakes, the catalogs' values are artificially low because the valuers are seeing bad data. If all the fakes magically disappeared from the marketplace, the values of these stamps would rise considerably.

In a recent E-News I announced the availability of a range of mint and used Aunus stamps on my home page. I had added the stamps to the website earlier that day. By complete coincidence, a collector searching the web found that page on my website just a few hours later. He did not know the items (originally much more than remains there now) had just been put on the website; for all he knew they could have been there for a year.

He took one glance at the Aunus listings and sent me a less-than-polite email stating that my prices were much too high and he would not be looking any further on my website ... and that he had substantial means and I was going to regret losing out on his business.

I generally find that people who tell me how much I will regret not doing as they wish -- especially when that's in their very first communication -- are full of hot air. Since well over half the Aunus stamps had already sold in the few hours since they were posted, I was quite confident that there was nothing wrong with my offerings.

BUT there WAS something that could have been better about my presentation. Thus, there was a lesson that I could learn from the situation. At the time, I did have text on the page that discussed that many Aunus stamps were forgeries and that it was necessary to get a proper certificate when buying them. (I only sell them with certificate.) However, I did not explain in plain words at the time (I do now) on that page that the "too high" prices of the stamps I was offering included the cost of photo certificates. Not only that, but these certificates carried my Jay Smith Lifetime Guarantee. So, stamps priced at $40 included a photo certificate and a guarantee of genuineness for the rest of my life (and I should have a long time to go).

As experienced collectors are fully aware, it is not unusual to have to pay $25-$40 PLUS shipping costs both ways (!!!) for a basic stamp certificate. I was offering the stamps -- of which genuine examples are darn hard to find -- for $40, including the certificate, including the guarantee, and including free shipping within the U.S. for orders of $40 or more. All that this fellow saw was a $40 price and, apparently either without much practical experience or without thinking, he blew up.

I have since modified that web page with a much more detailed explanation of the pricing situation. Had I done that earlier, perhaps our upset friend would have better under-stood. Or, perhaps there was nothing that could be done for that "canary".

YOU can have a role to play in all of this if you wish to. One of the "unknown unknowns" (thanks Donald Rumsfeld) that I deal with is how others perceive my website. I get remarkably few reports of errors or lack of clarity or other problems on my website. I know there must be more problems than are reported to me. (Yes, I do know the shopping cart needs to be easier to use and there needs to be a search function; I understand those problems and am working on them.) I get more compliments than complaints, which feels great, but I don't LEARN much from a compliment. I learn much more -- and can then do something to improve things -- from complaints and reports of problems. So... if you find a problem on the website, or something that could be done better, PLEASE don't hesitate to let me know. Thanks!

http://www.JaySmith.com/Lists/Aunus/Aunus-Specialized-Stamps-1919-Issue.html

SJELDNE PREFILBREV TIL EDA GLASBRUK I SVERIGE

Eda Glasbruk (eller Glasverk) ligger bare 2 km på svenske siden av grensen, ca. 4 mil syd/sydøst for Kongsvinger og ikke langt fra Charlottenberg. I de siste årene har det kommet frem mange brev dit fra prefiltiden (1845-1854). Disse brevene har blitt omsatt på forskjellige auksjoner her i landet. Noen av brevene er meget sjeldne eller unike.

Jeg viser her 4 av brevene Alle er, etter det jeg kjenner til, meget sjeldne. Det er selvsagt mulig at det finnes flere brev til samme adresse som ennå ikke har kommet på markedet eller som har blitt omsatt uten min viten.

1) **Brev med Christiania type 1 i blå farge, stemplet 2-2-1849**. Brevet er vist i Fig 1. Datoen er den tidligst registrerte for dette stemplet - både på brev til inn- og utland. Det knytter seg spesiell interesse til både stemplet og datoen, da det er kjent flere brev av det samme spesielt innenlands men også til utlandet. En av teoriene er at stemplet kan ha blitt brukt i flere dager med samme dato. I dette brevet er håndskrevet ***Christiania 2-2-1849*** inne i brevet, så det er her stor mulighet for at stempeldatoen er riktig.

I følge NK er det registrert 3 brev med dette åttekantede stemplet i blå farge til utlandet, men ingen til Sverige.

2) **Brev med Christiania type 2 i rød farge, stemplet 25-4-1945** på baksiden. Brevet er vist i Fig 2A og 2B. Brev av dette slaget er det registrert noen få av. Det som er høyst uvanlig med dette brevet er påskriften ***Reccommanderas*** på framsiden.

Jeg har sett dette ordet brukt før. En sjelden gang på brev med NK 1 men mere vanlig i Oscar tiden. Andre ord som ***Magtpaaligende*** ble brukt før dette.

3) **Brev med Christiania type 2 i blå farge, stemplet 4-6-1852** på baksiden. Brevet er vist i Fig 3A og 3B. Det ble sent fra **Arnsberg i Westfalen** i Tyskland, stemplet **Frejenort** 22-5 - (1852) og videresendt via Berlin og Hamburg. Christianiastemplet er også et transittstempel.

Jeg kan ikke huske å ha sett lignende brev som er sent fra utlandet via Norge til Sverige. Ofte er det slik at brev har blitt sent fra Norge via Sverige til utlandet.

Fig 1

Fig 2 A

Fig 2 B

4) **Brev med Lillehammer i blå farge, stemplet 30-8 1849**. Brevet er vist nedenfor i Fig 4. I følge NK er det kun registrert ett brev fra Lillehammer til utlandet. Også det til Sverige, men i 1853. Dette brevet er således det tidligst kjente og det andre til utlandet.

Finn Bjørke

Fig 3 A

Fig 3 B

Fig 4

Forfatteren ønsker selvsagt opplysninger om andre brev I denne kategorien, prefilbrev relatert til Norge til Eda Glasbruk. Send gjerne e-post og skannet brev : finn.bjorke@power.alstom.com

Kristians Amtstidende

Av Erik Lunde

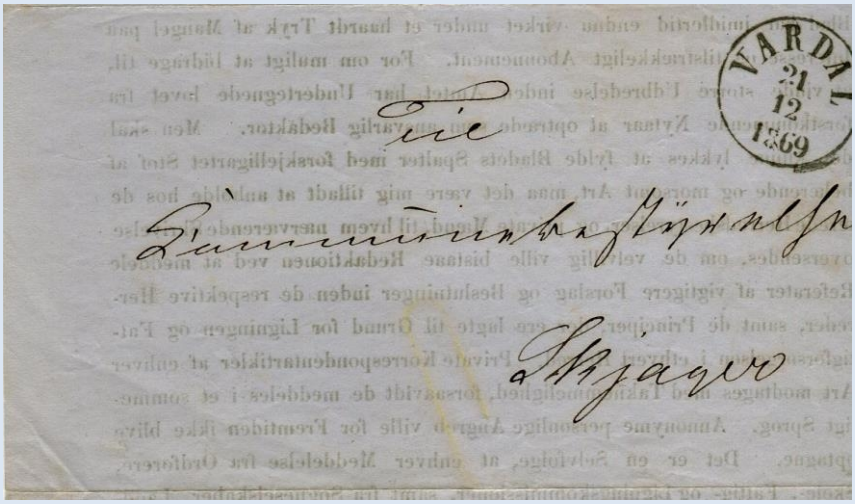

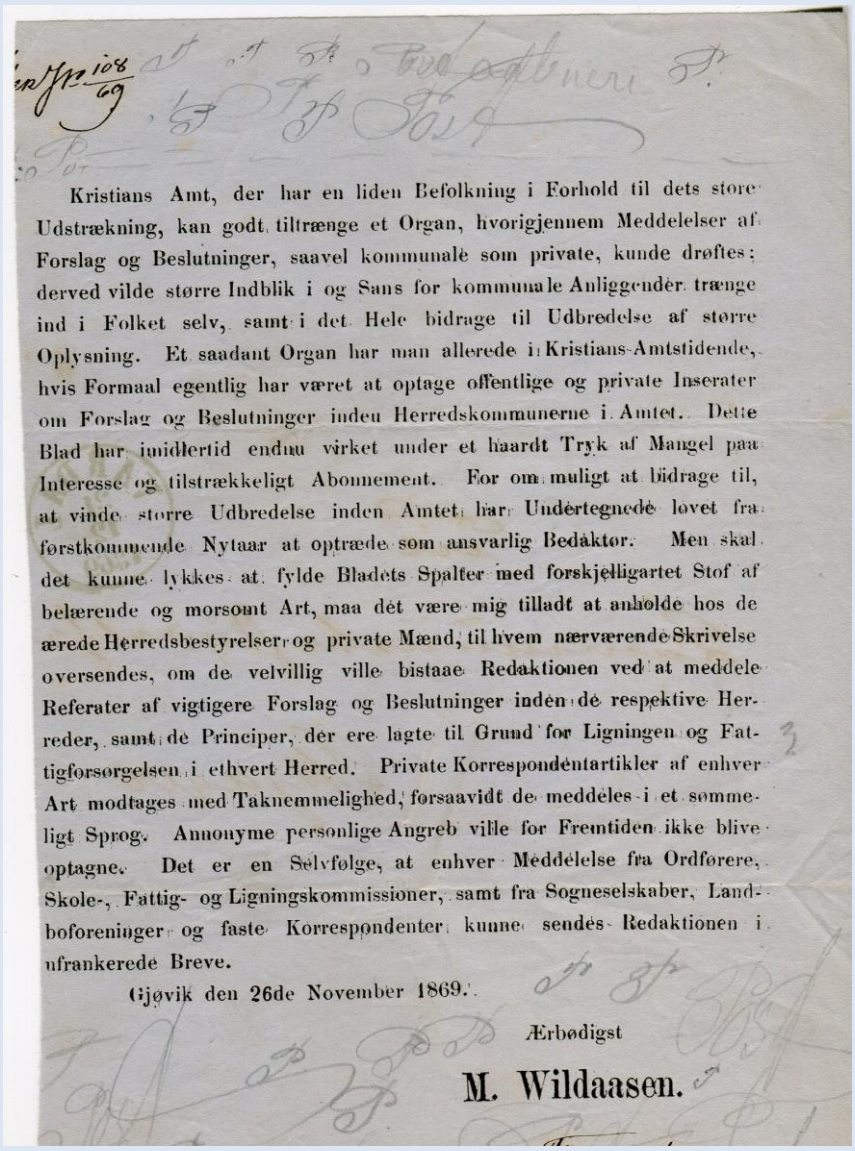

Kristians Amt, der har en liden Befolkning i Forhold til dets store Udstrækning, kan godt tiltrænge et Organ, hvorigjennem Meddelelser af Forslag og Beslutninger, saavel kommunale som private, kunde drøftes; derved vilde større Indblik i og Sans for kommunale Anliggender trænge ind i Folket selv, samt i det Hele bidrage til Udbredelse af større Oplysning. Et saadant Organ har man allerede i Kristians-Amtstidende, hvis Formaal egentlig har været at optage offentlige og private Inserater om Forslag og Beslutninger inden Herredskommunerne i Amtet. Dette Blad har imidlertid endnu virket under et haardt Tryk af Mangel paa Interesse og tilstrækkeligt Abonnement. For om muligt at bidrage til, at vinde større Udbredelse inden Amtet, har Undertegnede lovet fra forstkommende Nytaar at optræde som ansvarlig Redaktør. Men skal det kunne lykkes at fylde Bladets Spalter med forskjelligartet Stof af belærende og morsomt Art, maa det være mig tilladt at anholde hos de ærede Herredsbestyrelser og private Mænd, til hvem nærværende Skrivelse oversendes, om de velvillig ville bistaae Redaktionen ved at meddele Referater af vigtigere Forslag og Beslutninger inden de respektive Herreder, samt de Principer, der ere lagte til Grund for Ligningen og Fattigforsørgelsen i ethvert Herred. Private Korrespondentartikler af enhver Art modtages med Taknemmelighed, forsaavidt de meddeles i et sømmeligt Sprog. Annonyme personlige Angreb ville for Fremtiden ikke blive optagne. Det er en Selvfølge, at enhver Meddelelse fra Ordførere, Skole-, Fattig- og Ligningskommissioner, samt fra Sogneselskaber, Landboforeninger og faste Korrespondenter kunne sendes Redaktionen i ufrankerede Breve.

Gjøvik den 26de November 1869.

Ærbødigst

M. Wildaasen.

I postdatabasen kan det leses om **VARDAL** som poststed.
Stikkord: **VARDAL PRESTEGAARD.** Poststedet ble etablert i 1823 og synes som opprinnelsen til det som ble Gjøvik postkontor. Navn på poststedet skifter. Ingen ante i 1823 hva fremtiden ville bringe av navneforandringer, folkeforflytninger, tettbygde strøk, åpninger og nedlegging av poststeder.
Adressaten: **Kommunalbestyrelsen, SKJAGER.** Hva er nå det for en kommune og poststed? Postdatabasen kjenner ikke navnet, men hva om vi tenker oss en danskere skrivemåte for Skedager, Skiaaker, eller - kort og konsist **SKJÅK** ?

Mangel på stoff til tidsskriftet?

Enhver som har forsøkt seg som redaktør vet at det ikke flommer over av stoff fra kjente og ukjente skribenter i postkassa. Slik var det da jeg på midten av 1990 tallet var redaktør for tidsskriftet til Norges Frimerkeungdom (NFU), Taggen, i noen år, og slik hører jeg at det er fremdeles. Da jeg fant dette skrivet i en auksjonslott, fant jeg fort ut at dette har vært en stor utfordring for redaktører i nærmere 150 år. Minst!!

Den 26.november 1869 satt en Herr **M. Wildaasen** på Gjøvik, og forfattet dette brevet. Han skulle fra 1. januar 1870 ta på seg redaktøransvaret for Kristians Amtstidende, senere kjent som Gjøviks blad. Kristians amt var det som i dag tilsvarer Oppland fylke, og eksisterte som administrativ enhet i perioden 1781-1918.

Mathias, som var hans fornavn, ble etterhvert ikke bare redaktør, men også varaordfører i Gjøvik. Han jobbet i perioder som lærer, bl.a. hos fabrikkeier O. Mustad. I 1869 var han på vei inn i jobben som ansvarlig redaktør for **Kristians Amtstidende**, og hadde stort behov for å få inn stoff fra amtets forskjellige etater, foreninger og offentlige institusjoner. Han ønsket å fylle bladets spalter med belærende og morsomt stoff. Han ønsket også å få inn referater fra ulike møter i amtet. Han appellerer også til amtets *private Mænd,* damer var tydeligvis ennå ikke meningsberettiget, til å bidra med stoff til bladet.

Så med dette er det bevist at stofftilgang til rikets ulike tidsskrift har vært et emne til bekymring for enhver redaktør i over hundre år. *Erik*

Kilder:
Eget materiale, Wikipedia, Postdatabasen

Redaktørens lille replikk:
Dette *er* posthistorie som jeg liker den, *kulturhistorie*. Kristiania Amtstidende ble distribuert i posten til abonnentene. Dette brevet ble også sendt i posten, stemplet nesten fire uker senere enn det er datert.
Kan det spores et snev av panikk i teksten?
Det jeg merker meg, med interesse, er noe langt nede i brevet:

Annonyme personlige Angreb ville for fremtiden ikke blive optagne.

Skal det tolkes som om adgangen har vært tilstede? Kjenner vi oss igjen fra dagens hurtige mulighet til å sjikanere andre via dagens moderne nettsider, blogger, kommentatorfelt etc etc.? *PEK*

ET ARTIG BREV SENDT TIL KJØBENHAVN OG ETTERSENDT TIL ENGLAND

av Knut J. Buskum

For en tid siden kom jeg over dette brevet på en auksjon i Oslo. Når jeg begynte å se på brevet var det i utgangspunktet greit fram til København, men deretter begynte spørsmålene å dukke opp.

Før jeg begynner med spørsmålene, vil jeg ta for meg brevet for å opplyse om de forskjellige stempler på for- og baksida da konvolutten er litt mørk; samtidig som kun framsida er vist her.
De forskjellige stemplene er:

Foran: Innleveringsstedets stempel BORØEN 4 8 1870, 3-rings dansk nummerstempel 1 (=København), ankomststempel KIØBENHAVN K B 6-8 5½ - 6½.

Bak: Transittstemplene CHRA-CHRSSAND 4-8 1870 og SANDØSUND 4-8 1870. Videre et stempel KIØBENHAVN 6-8 1870. I tillegg er det et ankomststempel, delvis uleselig GLOUCESTER hvor datoen ikke kan fastsettes.

Ut fra det som her er nevnt kan følende konkluderes: Brevet er sendt fra Borøen den 4.8.1870. Sannsynligvis er brevet innlevert allerede den 3.8. da posten ikke ble stemplet før posten ble avsendt. Det ble så sendt med "DS MOSS" den 4.8. fra Christianssand til Christiania, som benyttet det ene av 3 stempler med teksten "CHRA-CHRSSAND. Fra Christiania gikk så brevet den 4.8. videre med "DS KRONPRINSESSE LOUISE" til København og ankom der den 6.8. For så å bli ettersendt til Gloucester og ankomststemplet der.

Så kommer spørsmålet: **Hvorfor er ikke brevet tilleggsfrankert for videresendingen fra Danmark til England?**

Svaret ligger her:

Brevet er adressert til Elling B. Ellingsen om bord på barken "P.A. Munch" med kapteinen B.A. Olsen. Avsenderen har fått informasjon om at brevet skulle stiles til Fick og Carlsen i Kjøbenhavn (kanskje noen av leserne kan tyde adressen i Kjøbenhavn?). I Kjøbenhavn viser det seg at barken har forlatt Kjøbenhavn og er på veg til England. Brevet blir derfor ettersendt med et privat skip, muligens til London hvor det blir påført 1d (= 1 penny) som var innenriks porto i England og som skulle betales av adressaten. Til orientering kan det legges til at innenlandsportoen i England på denne tiden var 1 penny for et enkeltvektig brev enten portoen var forhåndsbetalt eller skulle kreves opp av mottakeren.

Ut fra dette er straks brevet litt mer interessant enn et "vanlig" brev ettersendt fra Danmark til England.

Medlemmenes 5 minutter fra møtet 30.11.2013 ,
et personlig og ekstraordinært, posthistorisk innslag :

Under **NORWEX 80** i Oslo hang det svære, blå flagg med utstillings-logoen utenfor utstillingslokalet på Sjølyst. Bildet viser Norwex-flagget på annenhver flaggstang bortover, det norske flagget på de øvrige. Etter utstillingen var de fleste flaggene i lageret til Norsk Filatelistforbund i Dronningens gate 15, Posthusgården. Da Forbundet ble kastet ut derfra tidlig på 2000-tallet, ble det ryddet med hard hånd, og flagg ble delt ut til interesserte. Ett av flaggene havnet hos referenten. Da jeg nylig fikk vite at ingen slike flagg var i Forbundets eie i dag, var det med lettet hjerte jeg kunne kvitte meg med noe som tok opp plass i heimen. Flagget ble høytidelig overrakt forbundspresident Tore Berg!

Arvid

Artikkelen på de neste sidene gir alle medlemmer av Norsk Posthistorisk Selskap mulighet til en førsterangs innføring i stoffet. Transkribert utgave av dokumentene vil vises på NPS hjemmeside www.posthistorisk.no. De som måtte ønske å gå enda dypere inn i materien, *kan* ta kontakt med Budstikka for å få formidlet kjøp av pdf-er av originaler. Omfanget er 80 MB.

Kartet her er "fra tiden" for Oddbjørns artikkel på de neste sidene. Å gjengi i god nok målestokk for at navn skal leses, krever dessverre mer plass enn vi kan gi i Budstikka. Gode kart kan finnes på nettet eller i antikvariater.

Christian VI og ekstraposten over Skagerak 1733

Av Oddbjørn Salte

Den Kongelige Postrute mellom Kjøbenhavn og Christiania ble fra starten av ført fra København over sundet mellom Helsingør og Hälsingborg og videre opp gjennom Halland og Bohuslän, over Svinesund til Friderichshald (Halden) og derfra videre til Christiania. Inntil 1645 var dette Dansk/Norsk område med unntak av en smal svensk passasje ut til Skagerak fra Göteborg. Disse områdene ble ved freden i Brömsebro i 1645 underlagt Sverige, og således gikk den norske postruta over svensk territorium fra Kjøbenhavn til Christiania da det Norske Postvesen ble etablert i 1647. Dette medførte ofte problemer for postgangen i denne urolige tiden med krigerske konger både i Sverige og i Danmark.

Fladstrand var en liten fiskerlandsby langt nord på Jylland, i nordre del av det som er dagens Frederikshavn by. Som posthavn for postgangen mellom Danmark og Norge er Fladstrand nevnt av Schou i boka "*Postens historie i Norge*" (1947). Fladstrand er da så vidt nevnt i forbindelse med postgangen mellom Norge og Danmark i 1704 under den store Nordiske Krig som varte fra 1700 til 1720 med kortere og lengre avbrudd.

Posten ble da ført fra Fladstrand til Frederiksværn og videre inn Oslofjorden. Faren for kapring og forlis var stor, og postgangen var ustabil og vanskelig i disse urolige tider. Det var enklere å holde i gang en regelmessig postrute over land enn å bruke sjøveien, selv om sjøveien var kortere og under gunstige forhold langt raskere. Vær og vind var svært avgjørende for regulariteten.

Det var først da dampskipene gjorde sitt inntog at det ble opprettet en fast postforbindelse mellom Danmark og Norge sjøveien over Skagerak**.**

1704 er imidlertid det år kong Frederich IV hadde sin reise rundt i Norge. Tanken er jo nærliggende å tro at det også den gang ble satt opp en kongelig ekstrapost, slik som vi ser i det følgende under kong Christian VI reise, men dette kan ikke dokumenteres. Det er likevel ingen umulighet at det forholder seg slik.

Kong Christian VI (konge 1730-1746)

I 1730 etterfulgte Christian VI sin far Frederich IV som konge over Danmark og Norge. Den store nordiske krig var avsluttet ti år tidligere, og det var økonomiske nedgangstider.

Sommeren 1733 reiste kong Christian VI og dronning Sophia Magdalena sammen med et stort følge på omkring 190 personer en rundtur i Sør- og Midt-Norge. Det ble en stor begivenhet, og i kongens følge var det med tegnere og historieskrivere som dokumenterte reisen. Reisen varte i omkring 3 måneder, fra 12. Mai - 23. September. 1733

Illustrasjon fra reisedokumentasjonen, Vårstigen i Drivdalen i Sør-Trøndelag.

. Eskadren besto av i alt 11 skip, Orlogskipene **Charlotta** og **Lovise**, Fregattene **Pommeren** og **Höyenhald**, Couffard **Christiansöe**, Los-Galliot **West-Vliland,** 3 Reise-Challupper, Orlogskipet **Printz Friderich**'s Skips-båt og Orlogskipet **Havfruen**'s Skips-båt.

De seilte ut fra Fladstrand 25. mai 1733 som var 2. pinsedag, og ankret opp utenfor Moss den 3. juni. Eskadren med de kongelige ankom Christiania natt til torsdag den 4. juni. De tok inn på Akershus slott og ble mottatt av Stattholder Rantzau. Etter et besøk i Moss, Fredrikstad og Fredrikshald, reiste de over til Tønsberg, Horten, Drammen og Kongsberg. Det kongelige følge besøkte sølvgruvene og reiste tilbake til Christiania, videre gjennom Gudbrandsdalen, og over Dovre og ankom Trondheim den 19. juli. Derfra seilte de sørover langs kysten og ankom Bergen den 12. august med noe stopp underveis.

Det kongelige reisefølge seilte videre sørover og ankom Stavanger den 18. august. Kongen og hans følge reiste landeveien over Jæren ned til Sirevåg, og seilte derfra videre langs kysten til Larvik med besøk underveis i byene langs sørlandskysten. Eskadren passerte Stavern på vei tilbake til Danmark den 4. september, fikk storm i Skagerak og ankom Fladstrand først mandag 14. september kl. 10.

Da kong Christian VI reiste til Norge i 1733 ble det beordret en spesiell Kongelig Ekstrapost, sendt over Skagerak fra Fladstrand til Norge. Det ble også senere satt opp en spesiell Kongelig postekspresse som gikk fra Helsingör til Frederikshald.

Under mitt besøk ved Rigsarkivet i København i september 2013, dukket det opp dokumenter som underbygger denne kongelige ekstrapost i en av arkivboksene jeg hadde rekvirert. I det følgende vil jeg prøve å gjengi det som er skrevet i disse dokumentene med et normalisert språk. Selve dokumentene blir gjengitt transkribert og i sin originale språkdrakt på våre hjemmesider: www.posthistorisk.no

Det var et stort apparat som ble satt i sving for å oppfylle kongens ordre om en spesiell Kongelig Post under kongens reise til Norge fra 12. Mai - 23. September i 1733, og det var ikke alt som var like enkelt. Det første dokumentet jeg behandler er antagelig forfattet av Greve og Stift-Amtmann i Aalborg, Claus von Reventlow (1693-1758).

Han skriver følgende i sitt brev (i modernisert sammendrag):

"Etter deres ordre av 12. mai har jeg ikke bare forsökt å få hyret et fartöy hver lördag for å transportere de Kongelige Postbrev fra Fladstrand til Norge så lenge Hans Kongelige Majestet er i Norge, men også forhandlet om frakten for hver reise. Dette for å sörge for en rimelig og sikker frakt. Problemet er at det er kommet så langt ut på året at de fleste egnede fartöyer er allerede opptatt.

Jeg har konferert med Postmester Hans Jacobsen her i Aalborg, uten at han har kunnet hjelpe. Jeg har derfor inngått en kontrakt med Hr. Conferense Raad Jörgen Bille om tre fartöyer til denne Post-transport da han er sjökyndig og bor ½ Miil fra Fladstrand. Han er en mann som kan ha oppsyn med Posten slik at den blir besörget på beste måte.

I kontrakten lyder följende:

1. *Den halve frakt skal betales för hvert fartöy seiler ut fra havna, og den andre halve frakt skal betales ved månedens utgang etter tilbakekomst. Jeg formoder at det blir ordnet med penger til betaling med neste Post.*
2. *At de samme fartöyer skal komme tilbake til Fladstrand så snart de er ekspedert i Norge, og medbringe post tilbake. Jeg formoder at det blir gjort avtale med de 4 postmestre i Norge slik at de kan sörge for at post som skal være med tilbake til Fladstrand blir brakt om bord i Jaktene. Disse Jaktene må ekspederes snarest mulig slik at det ikke blir mangel på fartöyer i Fladstrand, og post blir oppholdt der.*
3. *At disse fartöyer er forhandlet frie for inn og utgående toll på vedkommende tollboder så lenge de seiler i denne transport. Og at Rentekammeret utsteder ordre om at disse fartöyer skal være fri for toll, og at avgift som i så måte skal svares blir gjort tilgjengelig i henhold til kontrakten.*
4. *Fladstrand er ikke en kjöpstad, men består av selvstendige godshus. Her er ingen Byfogd som kan pålegges å skrive på Postseddelen, men jeg har bedt Kongelig Tollbetjent Hjort om å gjöre dette. Han har ikke sagt seg uvillig, men jeg vet ikke om han vil forlange betaling for umaken. Her må vel Rentekammeret, som er hans foresatte gi ham ordre om å gjöre dette uten betaling.*

Til det ridende bud som skal holdes mellom Aalborg og Fladstrand, forlanger postmesteren betaling for en Posthest i 8 ¾ Miil som er avstanden mellom Aalborg og Fladstrand. Likeledes for en forspandshest etter Vognmands Taxten for tur og retur, og for en Postkarl for kost og reise hver gang 2 skilling, som etter beregning hver gang belöper seg til 4 Riksdaler 11¾ skilling. Budet er tilsatt inntil annet er bestemt.
Deres Tiennistskyldigste Tiener CReventlow (sign)

***Aalborg** Slott den 28de May 1733 "*

De første ukene av reisen gikk gjennom Danmark fra Kjøbenhavn og opp til Aalborg. Organiseringen av postgangen fra Kjøbenhavn til det Kongelige følge gikk dermed to veier.

Hovedruten for den Kongelige ekstrapost ser ut til å ha vært med den ordinære post fra Kjøbenhavn til Aalborg, og derfra med *Ekspresse* til Fladstrand med en ukentlig seiling over Skagerak til Norge. Denne Ekstrapost over Fladstrand startet den 6. juni 1733. og ble opphevet den 30. juni 1733.

Det ble i stedet satt opp en *postexpresse* fra Kjøbenhavn til Frederikshald, og denne ble betjent av Conrad Bue. Han skulle frakte kongens post over en distanse på 425 km + passering over Øresund og Svinesund, og det skulle tilbakelegges på 3½ døgn. Denne Ekspressen startet mandag 29. juni og skulle gå annenhver uke så lenge Det Kongelige følge var i Norge. Dette kan imidlertid også tyde på at sjøtransporten fra Fladstrand ble avsluttet fra midten av juli 1733, og at det fortsatte med en landpost gjennom Sverige inntil kongefølget var tilbake i Kjøbenhavn.

To Orlogsskip fra den Kongelige Danske flåte i 1751 (Wikipedia)

Det reiste seg mange spørsmål og problemstillinger rundt den Kongelige Ekstrapost, og Postmester Raabech i Christiania kommenterte dette i et brev til Generalpostamtet, datert 13. juni 1733, og henviser der til et brev derfra datert 2. juni 1733. Tidsaspektet her er å få koordinert denne ekstraposten med den ordinære postgang. Raabech henviser til usikkerheten om hvor og når posten ankommer fra Fladstrand, og at vær og vind avgjør om posten kommer inn til Christiania, Moss, Fredrikstad eller Fredrikshald.

Ordren er at skipet skal vente i 24 timer på returbrev fra det kongelige følge før det returnerer til Fladstrand. Fremføring av posten vil også avhenge av når avgangstiden for den ordinære post er i Aalborg. Avgangstiden for posten fra Fladstrand er satt til hver lørdag, men ankomst av posten til Fladstrand er avhengig av skip og av vær og vind. Som vi ser av seilingstabellen nedenfor, så varierer ankomsten.

Variasjonen i ankomst til Fladstrand skyldes også hvor fort brevene blir ekspedert i Norge. Det er ordinert en Postrytter som skal frakte posten mellom Fladstrand og Aalborg hver lørdag. Brever kan da bli liggende flere dager i Fladstrand. Det skulle da settes opp Ekspress ridende bud hver mandag og torsdag hvis Postskipene kommer inn disse dager, slik at Brevene kan sendes med den ordinære post fra Aalborg. Hvis postbåtene ankommer tirsdag eller onsdag, skal brevene sendes med gående bud til Aalborg. Mens brev som kommer til Fladstrand fredag eller lørdag blir sendt til Aalborg med den ridende post som kommer med post fra Aalborg til Fladstrand om lørdagen.

De skip som ble hyret inn av Konferensråd Jörgen Bille til den Kongelige Ekstrapost var Galeasen **Duen**, Jakten **Susanna** og et skip ved navn **Mercurius**. Den følgende oversikt ble sendt inn til Generalpostamtet etter at oppdraget var fullfört, og datert i Fladstrand 8. august 1733.

"Avgangs tid og ankomst for de tre fartöyer som var beordret til den Kongelige Ekstra Post til Norge:
1te Post :
*Den 6te Juni avgikk Galioten **Duen** med Posten til Norge (lördag) Den 12te Juni klokken 1 middag ankom **Duen** tilbake med Posten (fredag)*
2den Post:
*Den 13de Juni Posten befordret med Jagten **Susanna** (lördag)*
*Den 6te Juli ankom **Susanna** uten Post (mandag)*
3die Post:
*Den 20de Juni avgikk Galioten **Duen** med Posten til Norge (lördag) Den 6te Juli ankom **Duen**, og medbrakte Posten (mandag)*
4de Post:
*Den 27de Juni Christian Adamsen fartöy **Mercurius** (lördag)*
*Den 14de Juli ankom **Mercurius** uten Post. (tirsdag)*
*Riktigheten attesteres **S Hiort** (sign)*
***Fladstrand** den 8de August 1733"*

Ekstraposten over Fladstrand ble opphevet fra 30. juni 1733, og av ovenstående seiling returnerte siste postbåt til Fladstrand den 14. juli uten post. Dette førte til det vi på godt norsk kaller et kontraktbrudd.

Konferensråd Jörgen Bille som organiserte og hyret inn skip til denne ekstrapost viser i sitt brev til denne kontrakt. (i modernisert sammendrag):

"Den sluttede kontrakt av 27. mai 1733, vedrörende de tre fartöyer, skulle vedvare så lenge Hans Kongelige Majestet var i Norge. Transporten skulle betales med en halv del ved avseiling fra Fladstrand og resten ved utgangen av måneden. Prisen for denne transport er forhandlet til en langt dårligere pris enn det noen andre ville seile for.

Jeg mottok deres fullmektigs skrivelse av 30. juni, den 2. juli, at posttransporten over Fladstrand til Norge skulle opphöre, og godtgjöres en måneds betaling. Tollerne i Fladstrand viser til en attest hvor det skal transporteres 5 poster.

Her er uteglemt at Postjagten har vært 4 uker i tjeneste, og den siste 6 uker innen den var i havn. Jeg formoder at Kontrakten skulle vedvare så lenge Hans Majestet er i Norge, og at jeg får betaling for halvannen måned slik Tollernes attest viser, og til den siste Jagt er i havn.

Deres Tiennistskyldigste Tiener ***I. Bille*** *(sign)*
Ellinggaard *den 8de Augustij 1733"*

Conrad Bues kontrakt for postførsel fra Kjöbenhavn til Fredrikshald gjennom Sverige (i modernisert sammendrag):

Contract

Det Kongelige Generalpostamt har med Conrad Bue sluttet följende kontrakt:

1. *Nevnte Conrad Bue forplikter seg til så lenge det Höye Kongelige Herskap er i Norge å utföre Poststaffett fra Kjöbenhavn gjennom Sverige til Fredrikshald, hver andre uke om mandag kveld kl 8, hvor han fra i dag starter. Han medbringer de Brev han blir overlevert her i det Norske Postkontor, og reiser så raskt som mulig slik at han kan være i Fredrikshald neste fredag hvor han overleverer de medbrakte brev til postmester Glöersön. Han venter i Fredrikshald til brev fra det Kongelige Herskap igjen blir overlevert ham av postmester Glöersön, og reiser tilbake til Kjöbenhavn med samme hurtighet.*
2. *Han må ikke motta eller medbringe andre brev en de som blir overlevert ham ved det Norske Postkontor eller i Helsingör.*
3. *Han skal for hver reise, som staffett mellom Kjöbenhavn og Fredrikshald, betales femti riksdaler.*

Denne kontrakt er satt opp i to enslydende eksemplarer, og det ene er underskrevet av Generalpostamtet og det andre av ham underskrevet og forseglet.

Kiöbenhafn GeneralPost Amt den 29. Junii 1733

CHuus (sign)"

Kilder: Rigsarkivet i København
Journal og Beskrivelse over HKM Christian VI Reise til Kongeriget Norge i 1733
Bilder: Wikipedia og Kartverket

Videre lesning på Norsk Posthistorisk Selskaps hjemmeside:
www.posthistorisk.no

Dronning Sophia Magdalena

Slik sett ble kongens behov for å ha kontakt med sin administrasjon oppfylt under hans besøk i Norge. Med tanke på den tids kommunikasjoner, var det høyst nødvendig å sette opp denne ekstrapost. Det var et stort apparat som ble satt i gang, og postgangen tok tid. Vi ser av postskipenes avgang og ankomst at det tok fra 6 døgn til over tre uker fra de forlot havna i Fladstrand til de var tilbake igjen.

Det var rene tilfeldigheter at jeg fikk med meg disse dokumentene fra Rigsarkivet i Kjøbenhavn. De bare dukket opp. Jeg har vendt meg til å se etter "knagger" i teksten for raskt å avgjøre om dette er noe interessant eller ikke.

Disse "knaggene" kan være et navn, et sted eller et begrep – Alt etter formålet. Da gjelder det å sørge for å være litt oppdatert på tidsepoken du arbeider med. Her må jeg nevne at det kan være svært nyttig å holde seg litt orientert om hva andre holder på med. Det er utrolig tilfredsstillende å kunne bringe stoff som dukker opp videre til venner.

Oddbjørn Salte

Galeas Stettin (ca. 1700) er et typisk fartøy for tiden og seilasene denne artikkelen beskriver.

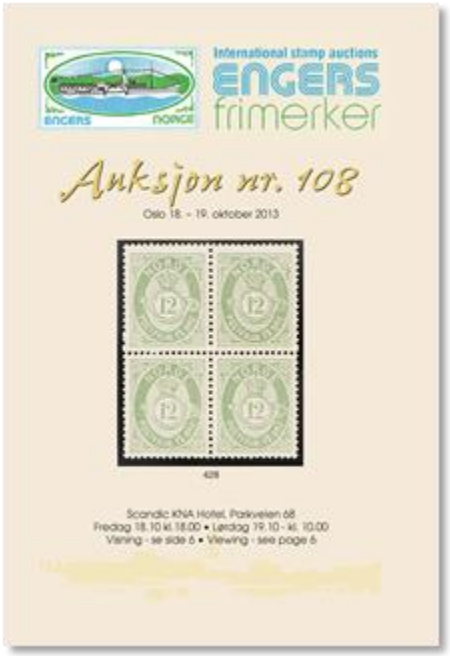

109. auksjon 21. og 22. mars 2014

186. auksjon 25. og 26. april 2014

BUDSTIKKA

mottar trykningsbidrag fra følgende firmaer

Engers Frimerker
SKANFIL A/S
Frimerkehuset AS
Kjell Germeten A/S

Norsk Posthistorisk Selskap takker for bidragene.

73. auksjon 7. og 8. november 2014.

85. auksjon 2. og 3. mai 2014